ALGILANAN EBEVEYN KABUL-RED DÜZEYİ İLE KENDİNİ BELİRLEME ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖZERKLİK DESTEĞİNİN ARACI ROLÜ

Melissa Evin Azizli

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı / Gelişim Psikolojisi Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Asiye Yıldırım

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Melissa Evin ÇELEBİ' nin "Algılanan Ebeveyn Kabul-Red Düzeyi İle Kendini Belirleme Arasındaki İlişkide Özerklik Desteğinin Aracı Rolü" başlıklı tezi 20/09/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca, Psikoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi **oy birliğiyle / oy çokluğuyla, başarılı / başarısız** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Dr. Öğr. Üyesi Asiye YILDIRIM	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Müge AKBAĞ	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Başak BAHTİYAR	.....

Doç. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL

Enstitü Müdürü

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

02/09/2018

Melissa Evin AZİZLİ

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde ve çalışmanın yürütülmesinde katkısı çok büyük olan, çalışmalarımı sabırla ve titizlikle takip eden, bilgilerini paylaşarak yol gösteren, deneyimlerinden yararlandığım, desteklerini eksik etmeyen değerli hocam

Dr. Öğr. Üyesi Asiye YILDIRIM'a özel teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Değerli jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Başak BAHTİYAR ve Dr. Öğr. Üyesi Müge AKBAĞ'a değerli geribildirimleri ve katkıları için teşekkür ediyorum.

Yaşamım boyunca çalışkanlığı ve azmi ile bana örnek olan babama tüm eğitim hayatım boyunca verdiği emekler için; beni hep destekleyen, her zaman daha fazlasını başarabileceğime inanan anneme her zaman yanımda olduğu için sonsuz teşekkür borçluyum. Büyümenin her türlü sancısını birlikte çektiğimiz gibi tez aşamasında çektiğim sancılarda da yanımda olan kız kardeşlerime hayatıma renk kattıkları için içtenlikle teşekkür ediyorum.

Lise eğitimimizden beri her anımı paylaştığım gibi tez sürecini de paylaştığım, bu araştırmanın tüm sıkıntılarını benimle yaşayan, varlığıyla bana cesaret veren eşim

Erkan AZİZLİ'ye her şey için sonsuz teşekkürler.

Ayrıca tez çalışmam süresince anlayışını ve desteğini benden esirgemeyen işverenlerim Uzm. Psk. Ayşegül Ünal SARAÇ ve Alper SARAÇ'a yardımları için teşekkür ediyorum.

Melissa Evin AZİZLİ

Eylül, 2018

ÖZ

ALGILANAN EBEVEYN KABUL-RED DÜZEYİ İLE KENDİNİ BELİRLEME ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖZERKLİK DESTEĞİNİN ARACI ROLÜ

Melissa Evin Azizli
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Gelişim Psikolojisi Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Asiye Yıldırım
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Bu araştırmanın amacı algılanan ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolünü incelemektir. Çalışmaya 18-28 yaş aralığında 305 kadın, 55 erkek olmak üzere toplam 360 gönüllü katılımcı dahil olmuştur. Katılımcılardan Demografik Bilgi Formu, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, Anne Baba Algı Ölçeği ve Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği kullanılarak veri toplanmıştır. Veri toplama işlemi ilgili üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan katılımcılara ders sorumlularından izin alınarak ders saatlerinde ve grup halinde gerçekleştirilmiştir. Genel olarak, hem anne reddinin hem de baba reddinin özerklik desteği ve kendini belirleme ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Regresyon analizi sonucunda ebeveyn reddinin (anne ve baba) özerklik desteğini (anne ve baba) yordadığı bulunmuştur. Son olarak, yapılan aracı değişken analizinde ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin tam aracı rolü bulunmuştur. Bulgular, ilgili literatür doğrultusunda yorumlanmış, çalışmanın sınırlılıklarına ve gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: kendini belirleme, ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği

ABSTRACT

THE EFFECT OF PERCEIVED PARENTAL ACCEPTANCE-REJECTION ON SELF DETERMINATION AND THE MEDIATING ROLE OF AUTONOMY SUPPORT

Melissa Evin Azizli
Master Thesis
Psychology Department
Developmental Psychology Programme
Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Asiye Yıldırım
Maltepe University Graduate School of Social Sciences, 2018

The aim of this study is to examine the mediating role of autonomy support in the relationship between perceived parental acceptance-rejection and self-determination. A total of 360 participants, including 305 women and 55 men, were included in the study between 18-28 years of age. Data were collected from the participants by using Demographic Information Form, Parental Acceptance-Rejection Quastionnaire, Perceptions of Parents Scale and Self-Determination Scale. The data collection process was carried out during the class hours and in groups with the permission of the course instructors who participated in different parts of the relevant university. In general, it was found that both maternal rejection and father rejection was negatively associated with autonomy support and self-determination. As a result of regression analysis, it was found that perceived rejection (mother and farther) negatively predicted autonomy support (mother and father). Finally, the results also demonstrated that autonomy support (mother and father) significantly mediated the relationship between perceived rejection and self-determination. The findings were interpreted in the light of the relevant literature, the limitations of the work and recommendations for future work.

Keywords: Self- determination, parental acceptance-rejection, autonomy support

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
İNTİHAL RAPORU iv
TEŞEKKÜR vi
ÖZ vii
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER ix
TABLOLAR LİSTESİ xi
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR xiii
ÖZGEÇMİŞ xiv
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1

1.1. Kendini Belirleme 3
1.1.1 Özerklik Desteği 5
1.2.Ebeveyn Kabul-Red Kuramı 10
1.2.1.Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu 12
1.2.2. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu 14
1.3.1. Özerklik Desteği ve Kendini Belirleme 16
1.3.2. Destekleyici Ebeveynlik ve Özerklik Desteği 18
1.4. Tezin Amacı 23
1.4.1. Amaç 23
1.4.2. Hipotez(ler) 23
1.5. Tezin Önemi 23

BÖLÜM 2. YÖNTEM 25
2.1.Katılımcılar 25
2.2.Veri Toplama Araçları 26
2.2.1.Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği. 26
2.2.2.Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği 27
2.2.3.Anne Baba Algı Ölçeği 28
2.2.4.Kişisel Bilgi Formu 28

2.3.Verilerin Analizi 29
2.4.İşlem 29
BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR 30
3.1.Cinsiyet değişkenine göre değişkenlerin incelenmesi 30
3.2. Anne eğitim durumuna göre değişkenlerin incelenmesi 31
3.3.Baba eğitim durumuna göre değişkenlerin incelenmesi 31
3.4 Anne- baba evlilik durumuna göre değişkenlerin incelenmesi 32
3.5.Değişkenler arası korelasyon katsayıları 32
3.6.Kendini belirlemeyi yordayan faktörler 33
3.7.Ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik 34
BÖLÜM 4. SONUÇ 37
4.1.Demografik özelliklere göre değişkenlerin tartışılması 39
4.2.Değişkenler arasındaki ilişkilerin tartışılması 41
4.3.Kendini Belirlemenin yordayıcılarının tartışılması 42
4.4. Ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolünün tartışılması 43
4.5.Sonuç ve öneriler 45
EK'LER
Özerk Benlik Fönetimi Ölçeği (EK1) 47
Yetişkin Ekrö Anne/Baba Kısa Form (EK 2) 48
Anne Baba Algı Ölçeği Anne/Baba Formu (EK 3) 50
Kişisel Bilgi Formu (EK 4) 52
Bilgilendirmiş Onam Formu (EK 5) 53
KAYNAKÇA 54

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri…….26
Tablo 2. Ölçeklerin Betimsel Bilgileri……29
Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre EKRÖ baba toplam puanları T- Testi sonuçları…..30
Tablo 4. Cinsiyet değişkenine göre baba özerklik desteği puanları T- Testi sonuçları….31
Tablo 5. Anne-baba evlilik durumuna göre baba özerklik desteği puanları T- Testi sonuçları……...32
Tablo 6. Araştırma değişkenleri arasındaki korelasyon katsayıları…….33
Tablo 7. Kendini belirlemenin yordayıcıları……34

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Anne reddinin kendini belirleme üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi……..35

Şekil 2. Baba reddinin kendini belirleme üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi……36

KISALTMALAR

KBK: Kendini Belirleme Kuramı

EKRK: Ebeveyn Kabul-Red Kuramı

EKRÖ: Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği

ABAÖ: Anne Baba Algı Ölçeği

ÖBYÖ: Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği

ÖZGEÇMİŞ

Melissa Evin Azizli

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	**2015-….**	**Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilimdalı**
Ls.	**2013**	**Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü**
Lise	**2009**	**Mersin 19 Mayıs Anadolu Lisesi**

İş/İstihdam

Yıl	*Kurum*	*Görev*
2013	**Özel Altın Çağ Anaokulları**	**Psikolog**

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2013	**Türk Psikologlar Derneği**

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Berlin/ Almanya 15/06/1990 Cinsiyet: Kadın

Yabancı diller : Almanca, İngilizce

GSM / e-posta :0537-361-4050 / celebi378@gmail.com

BÖLÜM I

GİRİŞ

Kendini belirleme (Self-determination), belli durumları başlatmada bireyin kendi tercihleri doğrultusunda davranışlarını düzenlemesi, kendi kaderini tayin etmesi olarak tanımlanmaktadır (Deci, Connel ve Ryan, 1989). Bu kavram Kendini Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory; Deci ve Ryan, 2000) bağlamında tanımlanmaktadır. Kuramda kendini belirleme ve özerk olma kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Sağlıklı bir benlik gelişimi açısından özerkliğin önemi vurgulanmaktadır (Assor, Kaplan ve Roth, 2002). Türkçe literatürde kuramın "özerk benlik yönetimi" (Kart ve Güldü, 2008), "öz belirleme" (Özdemir, 2009), "kendini yönetme" (Kağıtçıbaşı, 2010), "kendini belirleme" (Kindap, 2011) gibi isimlendirmelerle kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise "kendini belirleme" olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

Kendini Belirleme Kuramı'na (KBK) göre, insan aktif bir organizmadır ve doğuştan gelen bir gelişme eğilimine sahiptir. Ancak bu eğilim kendiliğinden değil, sosyal çevrenin desteğiyle ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, bireyin faaliyetleri sosyal çevre tarafından bazen kolaylaştırılmakta, bazen de zengellenmektedir (Deci ve Ryan, 1985). KBK'ya göre sosyal çevre, davranışların özerk olarak düzenlenmesini engelleyici ya da kolaylaştırıcı bir rol oynayabilmektedir (Grolnick, Deci ve Ryan, 1997). Bu bağlamda kuram özerkliği destekleyici ve kontrol edici çevre kavramlarını ele almaktadır. Özerkliği destekleyici çevre, kişiye seçim yapma ve özerk iradesiyle işlev gösterme fırsatı sağlayan çevredir. Özerkliği destekleyici çevrenin aktörleri (anne-baba, bakım veren vb.) kişinin seçimlerinin sayısını arttırma, kişi seçim yapmada zorlandığında seçeneklerle ilgili bilgilendirme, yol gösterme ve seçimleri yaparken olaylara bireyin açısından bakabilme gibi özellikler taşır (Deci, Eghrari, Patrick, ve Leone, 1994). Deci ve Ryan (1985) özerkliği desteklemeyen kontrolcü bir çevrenin kültürden bağımsız olarak özellikle özerklik duygularını azaltması durumuna ilişkin çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Yazarlar KBK bağlamında, özerkliğin evrensel bir ihtiyaç olduğunu ve bu ihtiyacın karşılanmasının optimum psikolojik işlevsellik için gerekli olduğunu öne sürmektedirler. Deci ve Ryan (1985) özerklik desteğini destekleyici ebeveynliğin ana bileşenlerinden biri olarak ele almaktadırlar.

Özerklik desteğinin gelişimsel olarak uygun bir seviyedeki ebeveyn katılımı, sıcaklık, ilgi ve destek ile birleşimi, çocuk gelişimini olumlu yönde teşvik etmek için ideal kabul edilir (Gurland ve Grolnick, 2003). Bu bağlamda, ebeveynlerin tutumları, çocukların benlik gelişiminde belirleyici bir role sahiptir (Bowlby, 1982). Benlik gelişimine yönelik çalışmalarda erken dönem ilişkilerin önemi, araştırmacılar tarafından çokça vurgulanmaktadır (Bowlby, 1982; Baumrind, 1967; Rohner, 1986). Ebeveyn ve çocuğun ilişkisinin niteliği, çocuğun benlik gelişimi, benlik yapılanması, benliğin şekillenmesi üzerinde birincil etkiye sahiptir (Bowlby, 1982). Bu ilişki ebeveynlerin çocuğun davranışsal yetkinliğini ve özerkliğini desteklediği nitelikte olduğunda çocuk tarafından daha sıcak ve katılımcı bir ilişki algılandığı vurgulanmaktadır (Gurland ve Grolnick, 2003).

Sıcaklık, ilgi, destek ve katılım gibi ebeveyn davranışlarını içeren destekleyici ebeveynlik uygulamaları bu çalışmada Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (Parental Acceptance-Rejection Theory; Rohner, 1981) çerçevesinde ele alınmıştır. Destekleyici ebeveynlik bağlamında, ebeveyn sıcaklığı (kabul-reddi) ve ebeveyn kontrolü, tüm insan toplumlarında ebeveynliğin iki önemli boyutu olarak gösterilmiştir (Rohner, 1981). Bu boyutlar belirli kişilik özellikleri ve davranışların çeşitli yönleriyle önemli derecede ilişkilidirler.

Çocukların ebeveyn davranışlarını algılamaları üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamlanan faktör-analitik çalışmaların büyük çoğunluğunda, öncelikle sıcaklık veya kabul-red boyutları ortaya çıkarken, kontrol boyutu çoğunlukla ikinci sırada ortaya çıkmıştır (Savedra, 1980). Ortalama olarak, bir ebeveynin çocuğuna ne kadar sıcak davrandığını bilmek, ebeveynin kontrolünün çocuk tarafından algılanmasının nasıl olacağını tahmin etmek için tek başına hiçbir temel vermezken (Becker, 1964) algılanan ebeveyn kontrolü arttıkça, çocukların daha fazla ebeveyn düşmanlığı veya genel reddetme algıladıkları gözlenmektedir (Rohner, 1978).

Bu araştırmanın temel sorunsalı (a) algılanan ebeveyn kabul-reddinin bireyin kendini belirleme düzeyini yordayıp yordamadığını incelemektir. (b) Bunun yanı sıra, algılanan ebeveyn kabul-reddi ile bireyin kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolünü araştırmaktır.

1.1. KENDİNİ BELİRLEME

Kendini belirleme, Deci ve Ryan (1985) tarafından KBK içerisinde ele alınmaktadır ve belli durumları başlatmada bireyin kendi tercihleri doğrultusunda davranışlarını düzenlemesi olarak tanımlanmaktadır (Deci ve ark., 1989). KBK'nın odağında özerklik ya da kendini belirleme kavramı bulunmaktadır. Özerklik ya da kendini belirleme, özgür irade ile yapılan davranışların temelinde yatan insan kapasitesi olarak görülmektedir. Kurama göre kendini belirleme evrenseldir. Kuramda özerklik, bireyin davranışlarını başlatması, sürdürmesi, sonlandırması, davranışlarını kendi tercihleri doğrultusunda düzenleyebilmesi; başka bir deyişle, kendini belirleyebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kendini belirleme düzeyi yüksek olan kişilerin değerleri, amaçları ve kişisel ilgilerine yönelik farkındalıklarının yüksek olduğu görülmektedir (Deci ve Ryan,2000). Bu kişiler davranışlarını kendi amaç ve değerleri üzerine temellendirdikleri için kendi kendini yönetme düzeylerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Buna göre, kişinin kendini düzenlemesi az özerklikten daha çok özerkliğe doğru bir süreklilik göstermektedir (Ryan, Connell ve Deci, 1985; Ryan ve Connell, 1989).

Deci ve Ryan (2008) bireyin hayatı boyunca çeşitli sosyal durumlarda bulunduğuna ve bu durumlarda kişinin tutumunun aktif veya pasif olarak değişebileceğine odaklanmıştır. KBK görgül olarak motivasyon, gelişim ve iyi oluşa odaklanan, genel anlamda bir kişilik ve güdülenme kuramıdır (Deci ve Ryan, 2008). Bu kuram kapsamında dört alt kuram geliştirilmiştir: Bilişsel değerlendirme kuramı, organizmik bütünleşme kuramı, nedensellik yönelimi kuramı, temel ihtiyaçlar kuramı. Alt kuramların her biri farklı konularda yapılan laboratuar ve alan çalışmalarıyla incelenmektedir (Deci ve Ryan, 1985). KBK aynı zamanda bireylerin yaşam hedeflerini ve arzularını da içsel ve dışsal olarak iki kategoride ele alarak bunların performans ve psikolojik sağlık üzerindeki etkilerine değinmektedir. KBK oldukça geniş bir araştırma alanına sahiptir. Bu alanlardan bazıları, ilişkiler, ebeveynlik, eğitim, çevre, spor, sağlık ve psikoterapi gibi alanlardır (bkz.,Deci ve Ryan, 2000). KBK, kısaca kişinin içerisinde bulunduğu sosyal bağlamları (ebeveyn ilişkileri gibi), bu bağlamlar içinde kişinin kendini güdülemesi (özerk yada kontrol edilmiş) ve bunun sonucunda sağlıklı psikolojik gelişimi incelemektedir. KBK, kişilerin davranışlarını belirlemesinin ardında yatan içsel süreçlere odaklanır ve aynı zamanda kişilik gelişimini de araştırır (Deci ve Ryan, 1985). KBK, kısaca bireyin ya da toplulukların sağlıklı gelişimini sağlayan koşulları tespit etmek ve

psikolojik iyi olma sürecinde etkili olan faktörleri tanımlamayı amaçlamaktır (Deci ve Ryan, 2002).

KBK'da birey, aktif bir organizma olarak ele alınmaktır (Deci ve Ryan, 2000). Birey, psikolojik olarak gelişme eğiliminde olan, bütünleşme çabası gösteren, engeller karşısında çözüm arayan ve tutarlılık gösteren bir yapıdadır. Davranışlarını belirlerken birey bu yapısal özelliklere ek olarak çevresel faktörlerden de etkilenmektedir (Deci ve Ryan, 1985). Parçası olduğu çevre bireyin özerk davranışlarını ne kadar desteklerse seçim duygusu o kadar gelişir.

Deci ve Ryan'a göre (1985) niyetli davranışların başlatılmasında ya da düzenlenmesinde etkisi olan herhangi bir ebeveyn davranışının özerklik destekleyici ya da kontrol edici olarak iki kategoride incelenmesi faydalıdır. Bu noktada özerkliği destekleyen davranışlar yeterliliği yükseltirken kontrol edici olarak adlandırılan davranışlar birey üzerinde belirli şekillerde düşünmek, hissetmek ve davranmak konusunda baskı kurmaktadır. Buna bağlı olarak bir ebeveyn davranışını özerklik destekleyici olarak deneyimlemek kendini belirlemeyi beslerken kontrol edici olarak algılanan davranışlar kendini belirleme düzeyini düşürmektedir. Bir diğer deyişle, içsel olarak motive olmak (özerklik destekleyici davranışlar) ve bu motivasyonla davranışlarını belirlemek bireyin özerkliğinin göstergesi niteliğindedir. Bununla birlikte, dışsal faktörler tarafından belirlenen davranışlar (kontrol edici davranışlar) daha çok kabul görmek, sosyal bağlamda bir yer edinmek ve kazanç sağlamak amaçlı gerçekleşmektedir (Deci ve ark., 1989).

KBK'ya göre, bireyin psikolojik büyüme ve bütünleşme sürecinin merkezinde temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması bulunur. Deci ve Ryan (1985) evrensel nitelikte üç temel psikolojik ihtiyaç tanımlamaktadır. Bunlar, özerklik (authonomy), yetkinlik (competence) ve ilişkisellik (relatedness) olarak adlandırılmaktadır. Kurama göre bu ihtiyaçların doyumu bireyin yaşam doyumunu ifade eden öznel iyi oluşunu arttırmaktadır (Ryan ve Deci, 2001). Öznel iyi olma kavramı, olumlu duyguların varlığını içerirken; olumsuz duyguların azlığını ifade eder (Ryan ve Deci, 2001). Bireyin büyümesi, bütünleşmesi, sağlıklı gelişimi ve iyi olması için temel psikolojik ihtiyaçların doyurulması gereklidir. Bireyin kendi yaşamını değerlendirmesi, kaliteli bir yaşama sahip olup olmadığına karar vermesi KBK kapsamında öznel iyi oluş olarak adlandırılmaktadır.

Özerklik ihtiyacı, bireyin seçimler yaparak kendi davranışlarını başkalarından bağımsız olarak düzenlemesini ifade etmektedir (Ryan ve ark, 1996). Yetkinlik ihtiyacı kişinin zorlayıcı durumlar karşısında uygun şekilde hareket ederek istenen sonuca ulaşmasını ifade etmektedir (Deci ve Ryan, 1985). Başka bir deyişle, bireyin istenilen sonuçlara ulaşmada etkili olması ve çevreyle girdiği etkileşimlerde kendini yeterli hissetmesini ifade etmektedir. Son olarak ilişkisellik ihtiyacı kişinin çevresiyle olumlu ilişkiler geliştirerek çevresindekilere güven duymasını, karşılıklı olarak saygılı ve ilgili olmayı ifade etmektedir (Deci ve Ryan, 2000).

KBK çerçevesinde yapılan çalışmalar, bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan bir çevrenin, yani destekleyici bir ebeveynliğin, kendini belirleme düzeyiyle ve psikolojik işlevsellikle ilişkisine işaret etmektedir (bkz., Deci ve Ryan, 2000: Sheldon, Ryan ve Reis, 1996). Bununla birlikte, temel psikolojik ihtiyaçları karşılayan bir çevrenin arkadaşlık ilişkileri, okul başarısı ve olumlu sosyal davranışlar gibi alanlardaki davranışların özerk olarak düzenlemesi ile pozitif yönde ilişkili olduğu ileri sürülmektedir (bkz., Deci ve Ryan, 2000).

1.1.1. Özerklik Desteği

Kavramsal olarak, özerklik "kendini yönetmek" anlamına gelir ve KBK çerçevesinde bu kavram kendiliğinden başlatılan ve düzenlenen eylemler için kullanılmaktadır. Özerk davranışlar, bir kişinin kendi iradesi temelinde yönlendirdiği davranışlardır (Chen, Vansteenkiste, Bayers, Boone, Deci ve Ryan, 2015). Deci ve Ryan (2000), özerk karar vermenin iki boyutunu tanımlamaktadır. Bunlar, bireyin kendi isteklerinin farkında olması ve davranışlarında seçme hakkına sahip olmasıdır. Bu tanıma göre özerk birey, kendi hedeflerini tanımlar, bu hedeflere ulaşabilmek için güdülenir ve davranışlarıyla ilgili sorumluluğu üstlenir. KBK'ya göre birey davranışlarını isteyerek gerçekleştiriyor ve davranışlarını tamamen onaylıyorsa, özerktir.

KBK çerçevesinde, özerklik, nitel olarak farklı bir biçimde, yani davranışların ne derecede irade ile ilişkilendirilebileceği kıstasıyla tanımlanır (Chen ve ark., 2015). Özerk veya kendinden emin bireyler, katıldıkları/gerçekleştirdikleri eylemleri tamamen onaylar ve eylemlerinin arkasında dururlar. Bu bireyler otantik ve kendi kendine yöneticidirler; çünkü eylemlerini, kişisel çıkarların farkında olarak gerçekleştirirler ve bu bağlamda değer ve hedeflerini sürdürebilirler.

KBK'ya göre, özerkliğin karşıtı bağımlılık değil, heteronomi olarak ele alınır. Heteronomi, bireyin hareketlerinde dış kuvvetler tarafından veya içsel zorlamalarla kontrol edilme hissini ifade eder (Deci ve Ryan, 2000). Özerklik, eylemin başlatılmasının ve düzenlenmesinin ne derecede kişinin kendi düşünce, inanç ve kararlarından doğduğu ile ilgilidir. Aksine, kontrollü aktivite, dış kuvvetli bir teşvik veya entegre edilmemiş bir talep olarak ele alınmalıdır. Örneğin, birey, davranışının kendi çıkarları doğrultusunda belli bir sonuca ulaşacağını öngörebilir ancak aynı zamanda, davranışı gerçekleştirmek zorunda hissederek, o davranışı gerçekleştirmiş olabilir. Bu gibi durumlarda gerçek bir özerklik duygusundan söz edilemez.

Özerkliği kontrol edici ortamlarda çocukların duygu ve düşünce süreçleri, davranışları ve bunların ifadeleri ebeveynleri tarafından dikte edilmiş olduğundan genellikle seçim hakları yoktur. Bu bağlamda yapılan hem deneysel (Vansteenkiste, Simons, Lens, Sheldon ve Deci, 2004) hem de korelasyonel çalışmalarda (Grolnick ve Ryan, 1989) özerkliği destekleyici ebeveynliğin çocuğun uyumuyla ilişkili olduğu; kontrol edici çevrenin ise benlik bütünlüğündeki eksiklik ve uyumsuz davranışlarla ilişkili olduğu ifade edilmektedir.

KBK'da erken yaşlardan başlayarak özerkliği desteklemede önemli olduğu vurgulanan üç ebeveynlik uygulaması tanımlanmaktadır (Grolnick ve ark., 1997). Bu uygulamalar sırasıyla özerk iradeyi destekleme, ilgi gösterme ve yapı sağlamadır. Özerkliği desteğinin tanımları, başlangıçta psikolojik kontrol veya baskının yokluğuna odaklanmıştır (Barber ve Hammon, 1996). Bununla birlikte, kendini belirleme ve özerklik araştırmalarında, bu kavram ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (Deci ve Ryan, 1985). Özerklik desteği, çocuklara saygı duymak ve kendini ifade etme özgürlüğü vermenin ötesine geçerek çocukların kendi görüşlerini, hedeflerini ve tercihlerini aktif olarak araştırmasını, keşfetmesini ve ifade etmesini desteklemek anlamına gelmektedir.

KBK'ya göre içsel motivasyon ve içselleştirme benlik ve sosyal gelişimin altında yatan iki önemli süreçtir (Ryan, 1995). Bireyler doğal olarak ilginç buldukları etkinliklerde bulunmaya çalışırlar (içsel motivasyon). Aynı zamanda kendileri için daha az ilginç olan ancak sosyal çevrenin önemli bulduğu değer ve davranışlara entegre olmaya çalışırlar (içselleştirme). KBK çocukların sosyal çevrelerinin üstesinden gelebilmek için doğuştan gelen bir eğilimleri olduğunu öne sürer. Gelişim ve ebeveynlik konusunu

kavramsallaştırabilmek için öncelikle KBK, çocukların çeşitli davranışlarını düzenleyen stratejileri üstlenmelerinin ve içselleştirmelerinin öneminin altını çizmektedir (Deci ve Ryan, 1985). Buna göre sosyal çevrede var olan değerlerin, davranışların ve tutumların içselleştirilmesi kendiliğinden ve doğal bir süreçtir. Deci ve Ryan (2000) kuramlarında çocukların içsel motivasyon ve içselleştirme süreçlerinde sosyal bağlamın baskılayıcı ya da kolaylaştırıcı rolü olabileceğinin altını çizmektedir. Çocukların özerklikleri ebeveyn ve öğretmenleri tarafından desteklendiğinde içsel motivasyon ve içselleştirme süreçlerinin optimal düzeyde işleyeceği öne sürülmektedir. Diğer bir deyişle, özerk karar verme eğilimi kendiliğinden gerçekleşmemektedir (Ryan ve Deci, 2000). Bu eğilimin açığa çıkması için sosyal çevreninin desteğine gereksinim vardır. Bu sosyal çevre içerisinde bireyin gelişimi açısından en büyük önem taşıyan yapı ailedir. Buradan hareketle, çocuğa kendi davranışlarını özerk olarak başlatmak ve sürdürmek konusunda aile tarafından fırsat tanınması durumunda, çocuk öncelikle sosyal çevresinin görüşlerini içselleştirme eğiliminde olacaktır. Yani ebeveynler çocuğun doğal eğilimlerini desteklediklerı takdirde çocuk, kültürel değerleri, tutum ve davranışları içselleştirecektir. Bireyin gelişiminde sosyal çevre ve ebeveynlerin etkisinin büyük olduğu göz önüne alındığında kendini belirlemenin temelini oluşturan kaynakları, çocuğun ebeveynleriyle olan ilişkisinde aramak doğru olacaktır. Bu nedenle KBK, çocukların sıkıntılarına yanıt veren ve uyumlarını kolaylaştırmak için ortamlarını yapılandıran ebeveynlerin önemini kabul etmekle birlikte, çok aktif olan ve özerk düzenlemeye fırsat tanımayan ebeveynlerin, çocukların kendi kendini düzenleme kapasitelerini zayıflatacaklarını önermektedir.

Özerklik desteği, çocukların görüşlerini ve bu görüşlerini ifade etmelerinin beklendiği etkileşimleri (planlama, problem çözme vb.) karakterize eder. Özerklik desteği, ilgi ve sıcaklık ile bir araya geldiğinde ‘başarılı ebeveynlik’in üç bileşenini oluşturur (Ryan, Rigby ve Przybylski, 2006). Ebeveynlerin özerkliği destekleyen tutum ve davranışlar sergilemesi çocuğun duygu ve düşüncelerini dışa vurmasına ve ifade etmesine olanak sağlarken aynı zamanda karar verme süreçlerinin de gelişimini destekler. KBK’nın altını çizdiği önemli bir nokta, özerklik desteğinin, izin verici ebeveyn tutumu veya ihmal ile karıştırılmaması gerektiğidir (Gurland ve Grolnick, 2003). Özerklik desteği, ebeveynlerin yapısının ve katılımının nasıl sağlandığını ifade etmeyi hedefler. Böylece özerklik desteği ile ebeveyn katılımının ve yapısının yüksek seviyeleri arasında bir uyum olduğu

varsayılır. Buna bağlı olarak da özerklik desteğinin gelişimsel olarak uygun bir seviyedeki ebeveyn katılımı ve yapısı ile birleşimi, çocuk gelişimini olumlu yönde teşvik etmek için ideal kabul edilir. KBK yazınında özerklik desteğinin sosyal ilişkilerde daha yüksek katılım (Connell ve Wellborn, 1990), daha iyi akademik performans (Miserandino, 1996), daha az okul terki (Vallerand ve Bissonnette, 1992), daha kaliteli öğrenme (Grolnick ve Ryan, 1987) ve psikolojik iyi olma hali (Sheldon ve Kasser, 1995) ile ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur.

Joussemet, Landry ve Koestner (2004), küçük çocuklarla yapılan deneysel bir çalışmada, sınırların özerkliği destekleyici bir biçimde çizilmesi koşuluyla, çocukların -içsel motivasyonunu olumsuz şekilde etkilemeksizin- davranışsal sınırlara uymaya teşvik edilebileceği bulgusuna ulaşmıştır. Ginott (1969) ise özerklik desteğini, dört bileşen açısından operasyonel hale getirmiştir: Davranış istekleri için mantık ve açıklama sağlamak; çocuğun duygularını ve bakış açılarını tanımak; seçenekler sunmak ve inisiyatifi teşvik etmek; kontrol tekniklerinin kullanımını en aza indirgemek.

Bretherton'un (1987) "çocuğun özerkliğine anne tarafından gösterilen saygı" şeklindeki duyarlılık tanımlaması özerklik desteğinin özünü yansıtmaktadır. Hassas bir bekçi olarak anne, çocuğun ortaya çıkardığı girişimleri, ipuçlarını, endişelerini ve ihtiyaçlarını karşılar ve böylece, çocuğun iç tutum ve tutarlılık düzeyini yavaş yavaş güçlendirir. Bu yolla çocuğun kendiliğinden başlayan eylem ve ifadesinin anlamlılığı artar. Özerklik desteği bu nedenle erken ilişkilerin kritik bir bileşenidir; çünkü yalnızca bağlanmanın sağlamlığını değil, aynı zamanda kendi kendini geliştirmeyi de kolaylaştırır.

KBK'ya göre, insanlar doğal olarak kendilerini organize etme ve eylemlerini değer ve çıkarları doğrultusunda kendiliğinden başlatma eğiliminde olsalar da, sosyal çevre, bireyin kendi kendini düzenleyen bu işlevini kolayca azaltabilir (Soenens ve Vansteenkiste, 2005). Ergenler, ebeveynleri tarafından psikolojik olarak kontrol edildiklerinde, engellendiklerini düşündükleri görülmektedir (Grolnick ve ark., 1997). Buna karşılık, çocuklarının ihtiyaçlarına duyarlı olan ve çocuklarına seçenek sağlayabilen ebeveynler ve öğretmenlerin, özerklik ve seçim yapma konularında kolaylaştırıcı etkilerinin olması beklenmektedir. Grolnick ve arkadaşlarının (2002) çalışması ebeveynlerin özerklik desteği vermesinin çocuklar üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Bu çalışma bağlamsal ve bireysel farklılıkların annelerin özerklik destekleyici tutumları

üzerindeki etkilerini incelemiştir. Deneyde annelerin içinde bulunduğu durumlar kontrol edilerek (baskı altında olmak gibi) çocuklarının ev ödevi gibi konulardaki kontrolcü tutumları incelemiştir. Anneler ve çocukları, ego içeren (yüksek baskı) ya da ego içermeyen (düşük baskı) durumlarda harita ve şiir görevlerinde çalışmıştır. Bu bağlamda araştırmacılar tarafından iki koşul oluşturulmuştur: Değerlendirmeyi, performans standartlarını ve ebeveyn sorumluluğunu vurgulayan yüksek baskı durumu ve bunu yapmayan düşük baskı durumu. Yüksek baskı durumunun, annelerde daha fazla kontrol edici davranışa neden olacağına yönelik varsayım doğrulanmıştır. Bununla birlikte ebeveyn kontrolünün yüksek olduğu durumda çocuğun öğrenmesinin ve öğrendiklerini çeşitli görevlerde kullanma düzeyinin düştüğü de görülmüştür. Daha sonra çocukların benzer görevleri kendilerinin üstlenmesi istenmiştir. Yüksek baskı koşullarındaki anneler daha fazla kontrolcü tutum sergilerken, özellikle kontrolcü ebeveynlik stillerine sahip ve yüksek baskı manipülasyonunu alan annelerin en yüksek kontrolcü tutumu sergilediği görülmüştür. Anneleri daha kontrolcü davranan çocuklar tek başlarına kaldıklarında diğerlerine göre daha az yaratıcı şiirler yazmışlardır. Sonuçlar, özerklik desteğinin düzeyini belirlemede bağlamın, çocukların yetkinlik düzeylerinin ve annelik stillerinin önemini ortaya koymaktadır.

Ebeveynin çocuğa ilgisi, özerklik ihtiyacını destekleme konusunda önemli olduğu ortaya konan ebeveynlik uygulamalarındandır (Grolnick ve ark., 1997). İlgi, ebeveynin ekonomik ve duygusal olarak kişisel kaynaklarını çocuğuna sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynin sağlayacağı bu kaynaklar çocuğun somut ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik maddi kaynaklar olabileceği gibi sıcaklık ve ulaşılabilirlik gibi daha duygusal kaynaklar da olabilmektedir. İlgili literatürde ebeveynin özerklik desteği sıklıkla, ebeveyn çocuk arasındaki sıcaklığı, bakım vermeyi, duyarlılığı, kabulü ve ebeveynin çocukla olan bağını ifade etmektedir (Soenens, Vansteenkiste, Lens, Luyckx, Goossens, Beyers, Ryan 2007). KBK çerçevesinde ele alınan şekliyle ebeveyn ilgisi, kişinin ilişkisellik ihtiyacını karşılamak yoluyla özerklik desteği sağlamaktadır (Grolnick, 2009). Zaman ve kaynak sağlama, çocuğun etkinlikleriyle ilgilenme, sıcaklık ve bakım verme ebeveyn ilgisinin başlıca özellikleri olarak öne sürülmektedir (Grolnick ve ark., 1997).

Bu çalışma, özerklik destekleyici ebeveynlik uygulamaları ile çocukların özerklikleri ve kendini belirlemeleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. Özerkliği

destekleyen ebeveynlik uygulamaları metinde ‘destekleyici ebeveynlik’ olarak kısaltılarak kullanılmıştır.

Ebeveynlikle ilgili literatür göz önüne alındığında, ebeveynlik türlerini ve boyutlarını ele alan çok sayıda görüşe ve terime rastlamak mümkündür. “İyi” ebeveynliğin ne demek olduğunu belirleyebilmek için pek çok araştırmacı ortaya pek çok terim atmıştır. Duyarlı ebeveynlik, hassas ebeveynlik, demokratik ebeveynlik bunlardan yalnızca bir kaçıdır. Ebeveynlik konusunda yapılan çalışmalarda ölçme aracı olarak kullanılan anketler, öz- değerlendirme raporları ve çeşitli gözlemler üzerinde son 35 yılda yapılan faktör analitik değerlendirmeler ebeveynlikle ilgili iki boyutun daima ortaya çıktığını göstermektedir (Grolnik, 2003). Bu boyutlar ilgi (involvement) ve kontrol olarak tanımlanmaktadır. Temel psikolojik ihtiyaçları destekleyici ebeveynlik uygulamaları ve özerklik arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, sıklıkla özerk iradeyi destekleme ve ilgi boyutlarını (Grolnick, 2009) ya da psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme uygulamalarını incelemektedir (Vansteenkiste ve ark., 2005). KBK’ya göre, insanlar doğal olarak kendilerini organize etme ve eylemlerini değer ve çıkarları doğrultusunda kendiliğinden başlatma eğiliminde olsalar da, sosyal çevre, bireyin kendi kendini düzenleyen bu işlevini kolayca alçaltabilir (Soenens ve Vansteenkiste, 2005). Ergenler tutarsız veya psikolojik olarak kontrol edildikleri ebeveynlik bağlamlarına dahil edildiğinde, kendi belirledikleri düzenlemelerin engellendiği görülmektedir (Grolnick ve ark. 1997). Buna karşılık, çocuklarının ihtiyaçlarına duyarlı olan ve onlara seçenek sağlayabilen ebeveynler ve öğretmenlerin, özerklik ve seçim yapma konularında kolaylaştırıcı etkileri olması beklenmektedir. Bu kuramsal beklentiler göz önüne alındığında, pek çok araştırmacı algılanan özerklik desteğinin, ergen ve çocukların uyumu ve kendini belirleme seviyeleri ile ilişkisini incelemiştir.

Bu bilgiden hareketle ilgi ve destek kavramlarını derinlemesine ele alabilmek amacıyla özerklik destekleyici ebeveynlik konusu Rohner (1980) tarafından öne sürülen Ebeveyn Kabul- Red Kuramı (EKRK) çerçevesinde ele alınmaktadır.

1.2.EBEVEYN KABUL-RED KURAMI

Ebeveynlerin farklı tutumlarının sonuçlarını ve diğer değişkenlerle ilişkilerini inceleyen Rohner (1980), EKRK’yı geliştirmiştir. Rohner’e göre bireyin kendisi için önem taşıyan kişilerden olumlu tepkiler alması biyolojik ihtiyaçlarıyla bağlantılıdır. Bu

ihtiyaçlar; rahatlık, korunma, bakım, sevilme ve ilgi görme olarak sıralanabilir. Ebeveyn kabulü, anne-babanın çocuklarına karşı sergiledikleri davranışlarda sıcaklık, şefkat ilgi ve desteğin ön plana çıkması olarak tanımlanırken, ebeveyn reddi, bu duygu ve davranışların var olmadığı veya belirgin şekilde esirgendiği ebeveyn tutumlarını içermektedir (Rohner ve Chaki-Sircar, 1988). EKRK çerçevesinde ele alındığında ebeveynin kontrolcü yaklaşımı çocukların red algılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin; ebeveynler beklentilerine uygun davranmadıkları için çocuklarından sevgilerini esirgerlerse çocuklar ebeveynin artık onlarla ilgilenmediğini düşünebilirler. EKRK kültürden bağımsız olarak çocukların red ve kabul algılarının gelişimsel anlamda önem taşıdığı görüşünü esas almaktadır çünkü ilişkili olmak evrensel bir öneme sahiptir.

Rohner (1975) bu kuramı geliştirirken Marsh ve Coleman'ın (1956) reddedilmiş çocukların ileride korku dolu, güvensiz, kıskanç, yalnız, düşmanca tutumlara sahip ve ilgi arayışında olan bireyler olacaklarına dair görüşlerinden etkilenmiştir. Bu bağlamda EKRK iki temel epistemolojik varsayıma dayanmaktadır (Rohner, 2004).:

1- Dünyanın her yerindeki insanlar filogenetik olarak kendilerine en yakın insanlar (significant other; bağlanma figürü) tarafından olumlu davranışlar görme ihtiyacına sahiptirler.

2- Çocukların bu ihtiyacı gerekli şekilde giderilmediğinde çocuklar filogenetik olarak bu duruma tutarlılıkla karşılık verme eğilimindedir.

EKRK temel olarak üç alt alandan oluşmaktadır. Bu alt alanlar: Kişilik, baş etme ve sosyokültürel alanlardır (Rohner, Rising ve Sayre-Scibona, 2009). Bu alt alanlar kapsamında yapılan çalışmaların tamamı evrenselci bir anlayışla ve çok yönlü araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülmektedir. Kurama göre, çocuklukta yaşanan kabul veya red durumu bireyin gelişimini duygusal, davranışsal ve bilişsel açıdan etkilemektedir (Rohner, 1986). Rohner'e (1975) göre ebeveynin sevgi ve ilgisinin, yani kabulünün, çocuğun gelişiminde (özellikle sosyal ve duygusal alanda) olumlu bir etkisi söz konusudur. Ancak Rohner, çocuktan bu sevgi ve ilginin esirgenmesinin yani reddetmenin, kabul durumuna kıyasla daha belirgin bir etkisi olduğunu öne sürmektedir. Ebeveynin çocuğa karşı sevgisinin olmamasının ya da sevgisini çocuktan esirgemesinin bireyin üzerindeki etkileri daha belirgin ve doğrudan gözlenmektedir. Bu sebeple EKRK'nin kişilik alt kuramı, ebeveynin red durumunun bireyin kişiliği ve psikolojik

uyumu üzerindeki etkilerini incelemektedir (Rohner ve ark., 2009). Bu doğrultuda ebeveynleri ya da bakım verenleri tarafından sevgi ve ilgi ihtiyacı karşılanmayan bireyin gelişiminde olumsuz bir etki gözlenmektedir (Rohner, 2004). Yani bu duruma birey, duygusal ve davranışsal biçimde belirli tepkiler vermektedir. EKRK'da bireylerin ruh sağlığının yaşanan red durumunun sıklığına, şiddetine ve süresine göre değişiklik gösterdiği öne sürülmektedir (Rohner, 2004). Kuramın başetme (başa çıkma) alt kuramının temel odağında aileleri tarafından ciddi reddedilme algısı deneyimlemiş bireylerin reddedilme deneyimine rağmen duygusal ve sosyal olarak beklenen ruhsal bozulmayı neden yaşamadığı konusu yer almaktadır (Rohner, 2009).

Rohner (1994), dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan çalışmaların tutarlı bir şekilde, algılanan ebeveyn reddinin kişinin psikolojik gelişimi ve uyumu üzerinde olumsuz etkileri olduğunu bildirmektedir. Çocukluktaki red algısı kişileri yasam boyu sosyal ve duygusal sorunlardan oluşan bir risk grubuna dahil etmektedir (Khaleque ve Rohner 2002). Rohner ve Britner'in (2002) araştırma bulgularına göre, ebeveyn kabul-reddi depresyon, depresif duygulanım, davranış bozuklukları, suça eğilim ve madde kötüye kullanımı ile ilgili sorunlarla ilişkili bulunmuştur. Araştırmada, ebeveyn reddi algılayan katılımcıların kendilerini saldırgan olarak değerlendirdikleri, öz-yeterliklerinde bozulma olduğunu hissettikleri, duygusal açıdan tepkisiz oldukları ve olumsuz bir dünya görüşüne sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Gurland ve Grolnick'in (2003) çalışmasında bahsettiği ebeveynliğin öne çıkan iki boyutu olan ilgi ve kontrolün kavramsal olarak EKRK çerçevesinde Rohner'in (1986) tanımladığı ebeveynliğin sıcaklık boyutu ve kontrol boyutuyla örtüştüğü düşünülmektedir. Bu nedenle ilerleyen başlıklarda ebeveynliğin sıcaklık ve kontrol boyutlarına detaylı olarak yer verilmiştir.

1.2.1. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

EKRK'nın odaklandığı temel kavram, ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi ifade eden ebeveynliğin sıcaklık boyutudur (Rohner, 1986). Bu kavram çocuk ile ebeveyni arasındaki duygusal bağı ve bu bağın kalitesini ifade etmektedir. Bu boyut, ebeveynin çocukla olan ilişkisinde duygularını hangi davranışlarla ortaya koyduğuna odaklanmaktadır. EKRK'ya göre ebeveynlerin sevgi ve sıcaklık içeren tutumları ebeveyn kabulünü oluştururken, ebeveynin duygusal açıdan olumsuz tutumları ebeveyn reddini

ifade etmektedir. Buna göre, ebeveyn kabulü sıcaklık ve sevgi tutumlarını içerirken ebeveyn reddi sıcaklık ve sevgi tutumlarının olmadığı durumları kapsamaktadır (Rohner, 1986). EKRK'da ebeveynlerin kabul ve red tutumlarının tamamı ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluşturmaktadır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2005). Rohner'e (1986) göre tüm ebeveynler ya da bakım verenler çocuklarına az ya da çok sıcaklık göstermektedir. Gösterilen bu sıcaklık ebeveyn ve çocuk arasında güçlü bağların kurulması açısından belirleyicidir.

Kurama göre sıcaklık boyutu bir sayı doğrusu olarak ele alınabilir. Doğrunun bir ucu sıcaklığın varlığını (olumlu uç) diğer ucu yokluğunu (olumsuz uç) ifade eder (Rohner, 1986). Her insanın ebeveyn ya da bakım vereninden az ya da çok sevgi gördüğü varsayılırsa her insan algılamış olduğu kabul veya red düzeyine göre sıcaklık boyutu üzerinde uygun bir noktaya yerleştirilebilir (Rohner, 1986). Sıcaklık boyutunun olumlu ucunda kabul etme yer alır. Buna göre, ebeveynin göstermiş olduğu sevgi, şefkat, sıcaklık, ilgi ve yakınlık kişiyi sıcaklık boyutunun olumlu ucuna yaklaştırır. Sıcaklık boyutunun olumsuz ucunda ise reddetme yer alır. Buna göre ise, sevgi, sıcaklık, yakınlık ve ilgi gibi davranışların yokluğu kişiyi olumsuz uca yaklaştırır. Reddetme durumunda olumlu davranışların açıkça esirgenmesine ek olarak çocuğu fiziksel ya da psikolojik olarak inciten davranış ve duyguların varlığı da söz konusudur.

Rohner'e göre (1986) ebeveyn veya bakım verenler çocuğu kabul ettiklerini fiziksel ve sözel olarak iki şekilde gösterebilirler. Sevgi ve ilginin fiziksel ve sözel olarak ifadesi çeşitli davranışlar yoluyla gerçekleşir. Ebeveynin kabulünü dışa vuran fiziksel davranışlar, sarılma, okşama, öpme, gülümseme gibi davranışlarken, kabulü ifade eden sözel davranışlar ise çocuğu övmek, ona iltifat etmek, ona güzel şeyler söylemek gibi davranışlardır. Ebeveynin kabulünü ifade eden fiziksel ve sözel davranışlar ebeveynin destek ve onayını içeren davranışlar olarak da tanımlanabilir (Rohner, 2009). Öte yandan, ebeveynin çocuğu reddettiği durumlarda ise ebeveynin destek ve onayı belirgin olarak çocuktan esirgenmektedir (Rohner 1986). Rohner'e (1975) göre çocuklarına karşı reddedici tutum içinde olan ebeveynlerin bu tutumu çocuklarını beğenmemelerinden ya da onaylamamalarından kaynaklanmaktadır.

EKRK'ya göre ebeveynler dört farklı şekilde reddedici olabilirler (Rohner, 1986). Soğukluk-sevgi eksikliği, ebeveynin sıcaklık ve sevgi barındıran tutumlarında azalma ya da tamamen yok olma durumudur. Bu durumda ebeveynler çocuklarından sevgi, ilgi,

sıcaklık, yakınlık, destek ve onay gibi davranışlarını esirgeyerek çocuklarına karşı soğuk ve uzak davranırlar. Düşmalık- saldırganlık, ebeveynin olumsuz, saldırgan, düşmanca tutumları ve davranışlarıdır. Ebeveynler düşmanca, öfke ve kızgınlık gibi duygularla hareket ettiklerinde ortaya saldırgan davranışlar çıkmaktadır. Ebeveynin bu tip saldırgan tutumları sonucunda vurma, itme, çimdikleme, nesneleri fırlatma ya da çeşitli el-kol hareketleri yapma gibi fiziksel davranışlar doğurabileceği gibi bağırma, küfür etme, alay etme, eleştirel ya da aşağılayıcı şeyler söylemek gibi sözel davranışlara da yol açabilir. Kayıtsızlık-ihmal, ebeveynin çocuğun duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına karşı ilgisiz olması durumudur. Rohner'e (2009) göre ihmalin en önemli göstergesi ebeveynin çocuk için ulaşılmaz olmasıdır. İhmal eden ebeveyn hem çocuğun fiziksel ve maddi ihtiyaçlarını karşılamaz hem de onun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarına karşı kayıtsız kalır. Bu durumda ebeveyn, çocuğun kendini rahat hissetme, yardım alma ve ilgi görme gibi ihtiyaçlarıyla ilgilenmez. Son olarak, ayırtedilememiş (ayrışmamış) red, ebeveynin tutum ve davranışlarının çocuk tarafından reddedici olarak algılanması ya da ebeveynin farkında olmadan reddedici tutum içerisinde olması durumudur. Ayırtedilmemiş red durumunda ebeveynin çocuğu fiziksel ya da sözel olarak reddettiğine dair herhangi bir ipucu bulunmamasına rağmen çocuklar kendilerini ebeveynleri tarafından reddedilmiş veya sevilmemiş hissederler. Rohner'e (1986) göre ayırtedilmemiş red, gözlenebilen red göstergeleri olmaksızın çocuğun sevilmediğine yönelik öznel yaşantılarıdır.

EKRK'da bahsi geçen bu dört red türünün içerdiği davranışlar her kültürde farklı şekillerde adlandırılsa da kültürden bağımsız olarak reddedici davranışların bu dört biçimde algılandığı düşünülmektedir (Rohner, 2004). EKRK çerçevesinde 45 yıldır yapılan 400'ü aşkın kültürlerarası çalışma, evrensel olarak ebeveyn reddinin dört davranış grubundan oluştuğunu desteklemektedir (bkz., Rohner, 2009).

1.2.2. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu

EKRK'da, ebeveyn kontrolü, ebeveynin aşırı izin verici ve aşırı kısıtlayıcı davranışlarını içeren iki uçlu bir doğru şeklinde ele alınmaktadır (Rohner, 1985). Kuramda, ebeveynin çocuğun davranışlarını sınırlaması ve kısıtlaması kontrol olarak adlandırılırken, ebeveynin çocuğun davranışlarını nadiren kontrol etmesi, izin verici olarak adlandırılmaktadır.

Diğer bir deyişle, bu boyutun bir ucu hiçbir kontrolün olmadığı durumu yansıtmaktadır. Bu durumda ebeveynler çocuğa hiçbir sınır koymazlar ve hiçbir kural uygulamazlar (Rohner, 1981). Yalnızca çocuğun sağlığı için gerekli olan kontrolü sağlarlar. İzin verici durumda, ebeveyn yönlendirici bir tutum benimsemez. Çocuk kendi kararlarını kendi alır. Diğer uçta ise, aşırı kontrol yer alır. Bu durumda ise ebeveyn çocuğa çok fazla kural koyar ve çok fazla kısıtlama getirir. Bir çok durum ve ortama göre düzenlenmiş olan kural ve kısıtlamalara çocuğun uyması beklenir, çoğu durumda ise çocuk buna zorlanır. Aşırı kontrol durumunda çocuk ebeveyni olmadan belli becerileri kazanamaz ve çocuğun özerklik elde etmesi tamamen engellenir.

Rohner ve Cournoyer'in (1994) çalışmaları tutarlı bir şekilde, algılanan ebeveyn reddinin kişinin psikolojik gelişimi ve uyumu üzerinde olumsuz etkileri olduğunu bildirmektedir. Çocukluktaki red algısı kişileri yasam boyu sosyal ve duygusal sorunlardan oluşan bir risk grubuna dahil etmektedir (Khaleque ve Rohner 2001). Rohner ve Britner'in (2002) araştırma bulgularına göre, ebeveyn kabul-reddi depresyon, depresif duygulanım, davranış bozuklukları, suça eğilim ve madde kötüye kullanımı ile ilgili sorunlarla ilişkili bulunmuştur. Araştırmada, red algılayan katılımcıların kendilerini saldırgan olarak algıladıkları, öz-yeterliklerinde bozulma olduğunu hissettikleri, duygusal açıdan tepkisiz oldukları ve olumsuz bir dünya görüşüne sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Öngider (2006) ülkemizde anne-babanın evli ya da boşanmış olması, eşler arası çatışmanın varlığı ve ebeveyn kabul-reddi ile ilköğretim çağı çocuklarının psikolojik uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazara göre boşanmış ailelerin çocukları daha fazla çatışma ortamına maruz kaldıklarından red algıları yükselmekte, buna bağlı olarak da psikolojik uyumları düşmektedir. Bu çalışmada ayrıca hem evli hem boşanmış ailelerin çocuklarının babalarını annelerine göre daha reddedici buldukları, boşanmış ailelerin çocuklarının ise annelerini daha kontrol edici olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Dwairy'nin (2010) ergenlerle dokuz farklı ülkede yürüttüğü çalışmasında; Arap, Hintli, Fransız ve Arjantinli ergenlerle çalışılmıştır. Sonuçlar ebeveyn kabul-reddi algısının ülkeden ülkeye değiştiğini göstermekle birlikte babalar annelere göre daha çok reddeden ve daha az kabul eden olarak algılanmaktadır. Ek olarak erkek ergenler kız ergenlere göre daha çok red algılamakta ve daha az kabul gördüklerini ifade etmektedir.

Araştırmanın diğer sonuçlarına göre, ebeveyn reddi; az eğitimli ebeveynlerde ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerde daha yaygın olarak algılanmaktadır.

Kasuto'nun (2005) ebeveyn kabul-reddi üzerine, okul öncesi dönemdeki çocuklar ve onların ebeveynleri ile Türkiye'de yapmış olduğu araştırmanın sonuçları yüksek düzeyde ebeveyn kabulünün, yüksek sosyal gelişim ve yüksek bilişsel gelişim ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

1.3.1. Özerklik Desteği ve Kendini Belirleme

KBK'da Deci ve Ryan'ın (1986) tanımladığı özerklik desteği, çocuğun özerk olma kapasitesine atıfta bulunur ve başarılı ebeveynliğin ana bileşenlerinden biri olarak ele alınır. Özerklik destekleyici ebeveynler çocukları belirli faaliyetlerde bulunmaya teşvik etmek isterken, amaç çocukların kendini belirleme düzeyini teşvik etmektir. Buna bağlı olarak da özerklik desteğinin gelişimsel olarak uygun bir seviyedeki ebeveyn katılımı ve yapısı ile kombinasyonu, pozitif çocuk gelişimini teşvik etmek için ideal kabul edilir (Gurland ve Grolnick, 2003). Deci ve Ryan (1986) kontrolcü bir çevrenin, kültürden bağımsız olarak özerklik duygularını azaltması durumuna ilişkin çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Ebeveynler çocuklarına kontrolcü bir tutumla yaklaştıklarında çocuklar hayatları üzerinde kontrol sahibi olmadıkları duygusuna kapılmaktadır.

Özerklik ve özerklik destekleyici ebeveynliğin, çocukların, ergenlerin ve beliren yetişkinlerin uyumları için fayda sağladığı konusunda bulgular mevcuttur (Grolnick ve ark., 1997). Kontrolcü, baskıcı ve manipülatif ebeveynlik yaklaşımlarının bireyin problem çözme ve iyi oluş düzeyini zayıflattığı konusunda ortak bir görüşten de bahsedilmektedir (Barber ve Harmon, 2002).

Çocukların ebeveynlerinin özerklik destekleyici davranışları hakkındaki algılarını değerlendiren ilk çalışma Grolnick, Ryan ve Deci (1991) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar, 3. ve 6. sınıfa devam eden çocuklardan ebeveynlerinin özerklik desteği seviyesi ve katılımı hakkında rapor vermelerini istemişlerdir. Özerklik destek öğeleri olarak çocuklara, ebeveynlerinin kendilerine ne kadar zaman ayırdığı, çocuğun davranış biçimini ve çocuğun bakış açısını ne kadar anlamaya çalıştıkları sorulmuştur. Ölçümler anneler için bir kez, babalar için bir kez olmak üzere iki kez tamamlanmıştır. Öğrenciler annelerini ve babalarını değerlendirmiştir. Bunun ardından çocuklar ikinci bir ölçekle

kendilerine yönelik algılarını değerlendirmişlerdir. Bu araştırmada temel amaç çocukların günlük hayatlarında kendilerini kimin ne kadar kontrol ettiğini düşündüklerini tespit etmektir. Veriler daha sonra çocukların okul başarılarını ifade eden puanlarla birleştirilerek analiz edilmiştir. Sonuçlar hem annelerden hem babalardan algılanan özerklik desteğinin, çocukların yetkinlik ve özerklik duyguları ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ve bunun da çocukların okul performansını yordadığını ortaya koymuştur.

KBK'da özerklik tanımı doğrultusunda, özerklik destekleyici ebeveynlik, isteğe bağlı işlevselliğin (Promotion of Volitional Functioning) teşviki olarak tanımlanmıştır (Soenens ve ark., 2007). İsteğe bağlı işlevselliği teşvik etme, çocuklarını kendinin onayladığı menfaatler temelinde davranmaya teşvik eden ebeveynlerin karakteristikleridir (Ryan, Deci, Grolnick ve La Guardia, 2006). Özellikle, İsteğe bağlı işlevselliği geliştirme konusunda yüksek teşvikte bulunan ebeveynler, mümkün olduğunca, çocuklarının bakış açısını (empati), ve seçimlerini kabul eder. Çocuklarının seçeneklerini sınırladıklarında ise makul bir gerekçe sunmaya önem verirler. Araştırmalar, isteğe bağlı işlevselliği geliştirmenin çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin okula uyum ve genel refah düzeyi de dahil olmak üzere pek çok alanda olumlu gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermiştir (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991). Bu olumlu sonuçlar, isteğe bağlı işlevselliğin geliştirilmesini önemseyen ebeveynlerin çocuklarının daha fazla kendini belirleme işlevi geliştirecekleri öne sürmektedir (Grolnick ve ark., 1997). İsteğe bağlı işlevselliği gelişmiş olan bireyler davranışlarını, dış talepler ya da iç baskılar temelinde değil, kendine özgü güdüler temelinde düzenleyeceklerdir. Bu hipotez ile uyumlu olarak, çalışmalar, isteğe bağlı işlevselliği geliştirmenin, çoklu yaşam alanlarında kendini belirleme ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir (Grolnick ve ark., 1997).

Deci ve Ryan (2000), doğu kültürlerinde özerkliğin fazla değer görmediğini ve bundan dolayı optimal çalışma işlevselliğini ve psikolojik iyi oluşu öngörme olasılığının düşük olduğunu öne sürmektedir. Buna karşılık KBK özerk ya da isteğe bağlı çalışma motivasyonunun evrensel olarak önemli olduğunu ve Çinli öğrenciler arasında da iyi öğrenmeyi ve daha iyi bir geleceği öngördüğünü öne sürmektedir. Bu tartışmalı konu ve KBK'nın öngördüğü varsayımlar Vansteenkiste, Zhou, Lens ve Soenens tarafından 2005'te gerçekleştirilen iki kesitsel çalışmayla sınanmıştır. Özerk ya da kontrollü motivasyonun öğrenme stratejilerini, öğrenme davranışlarını, okuldan ayrılma eğilimini

ve çocuklar arasındaki akademik başarıyı yordayıp yordamayacağı incelenmiştir. Özellikle Çalışma 2'de bu değişkenler bağlamında ebeveyn öncülleri de değerlendirilmiştir. Yani özerklik destekleyici ya da psikolojik kontrol uygulayan ebeveynlere sahip olmanın öğrencilerin psikolojik iyi oluşları ya da uyumsuz davranışları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma 1'de katılımcılara akademik başarıyı, öğrenme davranışlarını ve tutumlarını , öz düzenlemeyi, okul terk eğilimlerini ölçmeyi hedefleyen ölçekler uygulanmıştır. Çalışma 2 ise Çalışma 1'e katılmış olan öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma 1'de uygulanan ölçekler Çalışma 2'de tekrarlanırken ek olarak psikolojik iyi oluş, depresyon, ebeveynin özerklik desteği ya da kontrolcü tutumları ile ilgili de ölçümler alınmıştır. Her iki araştırmadan elde edilen bulgular, özerk çalışma motivasyonunun, uyarlanabilir öğrenme tutumlarını, akademik başarıyı ve psikolojik iyi oluşu olumlu yönde yordadığını göstermiştir. Bununla beraber kontrollü motivasyonun daha yüksek okuldan ayrılma oranları, kötü alışkanlıklar edinme eğilimleri ve öğrencilerin uyumsuz davranışlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür.

Grolnick, Ryan ve Deci'nin (1991) yürüttükleri çalışmada çocukların ebeveynlerine yönelik algıları, motivasyonları ve okul performansları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir işlem modeli kullanılmıştır. Çocukların ebeveynlerinin özerklik desteği ve ilgi boyutlarına yönelik algıları ölçülmüştür. Aynı zamanda anne-baba ve öğretmenlerden de veri toplanmıştır. Çalışmanın hipotezi çocukların ebeveynlerine yönelik algıları ile okul performanslarına etki eden üç aracı değişken olduğu yönündedir. Bu üç değişken, motivasyon değişkenleri olup kontrol anlayışı (çocukların hayatlarını kimin kontrol ettiğine yönelik algısı), algılanan yeterlilik ve algılanan özerklik olarak sıralanmıştır. Analizler anneye yönelik özerklik algısı ve ilginin algılanan yeterlilik, kontrol anlayışı ve algılanan özerklik ile olumlu ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Ebeveynlerden algılanan özerklik desteği ve ilgi ve katılımın algılanan yeterlilik, kontrol algısı ve özerklik ile ilişkili olduğu görülmüştür. Aracı değişken olarak ele alınan üç motivasyon değişkeni (içsel kaynak olarak de bahsi geçen) çocukların performansını yordamıştır.

1.3.2. Ebeveyn Kabul-Reddi ve Özerklik Desteği

Gurland ve Grolnick (2003) yapı ve özerklik desteğini ebeveynlerin çocuklarının davranışsal yetkinliğini ve özerkliğini desteklemesi olarak ifade ederken; ebeveyn katılımını ebeveynlerin çocuklarının ilişkiselliğini desteklemesi olarak ifade eder. Buna

bağlı olarak özellikle, ebeveynlerin katılımı yoluyla, çocuklarının davranışları için yapı ve ilkeler sağladıkları, davranışsal beklentileri ilettikleri, beklentilerin neden önemli olduğunu açıkladıkları ve beklentileri karşılayan ya da karşılamayan sonuçları açıkladıkları durumlarda çocukların yetkinliğinin teşvik edildiğini öne sürmektedirler. Bu sürecin devamı olarak ebeveynler zor kullanımından kaçınıp çocuklarının eylem başlatmasına izin verdiklerinde çocuklarının özerkliği teşvik edilmektedir. Ebeveyn katılımının, çocuklarla zaman geçirme eylemleri aracılığıyla, çocuklarda bağlanmayı güçlendirdiği, duygusal kaynakların (örneğin, sıcaklık, ulaşılabilirlik) sağlandığı düşünülmektedir.

Rohner (2004), ebeveynlerin, ebeveyn ile çocuk arasındaki sevgi ilişkisinin niteliğine ve ebeveynlerin kullandıkları fiziksel, sözel ve simgesel davranışların bu duyguları ifade etmesine katkı sağlaması için "ebeveyn kabulü" terimini kullanmıştır. Ebeveyn kabul sürecinin bir ucu, sıcaklık, sevgi, bakım, rahatlık, destek ya da basitçe bir çocuğa olan sevginin ifadesi ile belirgindir. Bu sürecin diğer ucu, ebeveyn sıcaklığının yokluğu veya önemli ölçüde geri çekilmesi ve çeşitli fiziksel veya psikolojik zarar verici davranış ve etkilerin varlığı ile karakterize edilen ebeveyn reddi ile işaretlenmiştir. Red ve kabul, Rohner'in, ebeveyn davranışının sıcaklık boyutu olarak adlandırdığı kavramı oluştururlar; müdahale ve katılık ise birlikte kontrol boyutunu (yani özerklik desteğinin yokluğunu) oluşturur. Hem sıcaklık hem de kontrol iki kutuplu boyutlardır. Benzer şekilde, izin verici tutumlar veya düşük kontrol edici davranışlar (veya alternatif olarak, yüksek özerklik desteği verme), ölçeğin bir kutbunda, katı ya da kısıtlayıcı- kontrolcü ilişkilerin karşısında durmaktadır.

Ebeveyn-çocuk ilişkisinde sıcaklık ve kontrol boyutları ele alınırken ebeveyn manipülasyonunun ve baskısının görünür hallerine odaklanıldığı görülmektedir. (Assor ve Tal, 2004). Assor ve Tal'in (2004) yürüttüğü araştırmada, olumlu geribildirim ve olumlu takviye örnekleri olarak görülebilecek iyi niyetli ebeveynlik stratejilerinin, istenmeyen gelişimsel sonuçların azalması ile bağlantılı olabileceği sonucu elde edilmiştir. Çalışmada ebeveynlerin bir sosyalleştirme uygulaması olarak çocuklarına şartlı saygı göstermelerinin, çocuklarda içe dönme, ebeveynlere karşı kızgınlık ve hasta olma halini tetiklediği varsayılmıştır. Üç neslin katıldığı Çalışma 1'de, kendi anne-babasının akademik başarıyı artırmak için şartlı saygı gösterdiğini bildiren annelerin iyi oluş düzeylerinin düşük olduğu ve kontrol edici ebeveynlik tutumlarının yüksek olduğu

görülmüştür. Bu annelerin üniversite çağındaki kızları ise kendilerine koşullu saygı gösterildiğini düşündüklerini raporlamışlardır. Bu da hem olumsuz duygusal çıktıların hem de koşullu saygı algısının kuşaklar arası iletimini göstermektedir. Çalışma 2'de ise, her iki cinsiyeti de içermek ve aracılık eden süreçleri incelemek için dört alan (duygusal kontrol, prososyal, akademik ve spor) kullanarak ilk aşama genişletilmiştir. Üniversite öğrencilerinin anne ve babalarının dört alanda koşullu saygıyı kullandıklarına yönelik algı yükseldikçe içe dönmenin, benlik saygısında dalgalanmaların ve ebeveynlere yönelik kızgınlığın da arttığı görülmüştür. Araştırmacılara göre koşullu saygıyı bir sosyalleşme uygulaması olarak kullanmanın istendik davranışların gerçekleşmesini kolaylaştırdığı, ancak bunun anlamlı duygusal maliyetlerle gerçekleştiği düşünülebilir. Assor ve Tal (2004), olumlu koşullu saygı göstermenin, ebeveynlerin taleplerini karşılarken ebeveynlere normalden daha fazla sevgi, onay ve saygı sağladığını vurgulamaktadır. Olumlu koşullu saygı, edimsel koşullamanın perspektifinden zararsız veya hatta faydalı bir ebeveynlik stratejisi gibi görünse de, yazarlara göre, kırılgan bir benlik saygısı ile ilişkili görünmektedir. Olumlu koşullu saygının özellikle başarıyı takiben kendine hakim olma duygularıyla ve başarısızlıktan sonra utanç duygularıyla bağlantılı olduğu söylenebilir.

Ebeveynliğin iki en belirgin boyutu, ebeveyn kabulü ve davranışsal kontrol olarak tanımlanmaktadır (Baumrind, 1991). Bedensel ceza, dünya toplumlarının yaklaşık %75'inde en azından ara sıra kullanılan davranış kontrolünün ortak bir tekniğidir (Levinson, 1989). Yaygın olarak kullanılmasına rağmen, bedensel ceza, ebeveynliğin en tartışmalı biçimidir (Erkman ve Rohner, 2006). Erkman (2006) tarafından yürütülen bir çalışmada bedensel ceza, algılanan ebeveyn kabulü ve psikolojik düzenleme arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırma, gençlerin hem anne hem de babanın kabulü konusundaki algılarının, gençlerin kendilerinin bildirdiği psikolojik düzenlemedeki farklılıklara önemli katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur. Algılanan anne ve baba kabulünün etkisi kontrol edildiğinde, anne ya da babanın uyguladığı fiziksel cezanın tek başına, gençlerin psikolojik uyumuna etkide bulunmadığı söylenebilir. Böylece, ebeveynin uyguladığı fiziksel ceza ile gençlerin psikolojik uyumları arasında görünen ilişkinin, gençlerin ebeveynin kabulü hakkındaki algılarına neredeyse tamamen aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada, cinsiyet ve yaş, algılanan ebeveynin kabulü veya cezası ile ilişkili değildir. Bütün bu sonuçlar, sert veya adaletsiz bedensel cezayı

algıladıkça gençlerin kendilerini daha az kabul edilmiş hissettiklerini göstermektedir. Gençler kendilerini ne kadar az kabul görmüş hissederse, kendilerini psikolojik olarak o kadar uyumsuz olarak nitelendirmektedirler. Ancak bedensel cezanın gençlerin uyumlarına doğrudan etkisinin çok az olduğu görülmektedir.

Rohner ve Pettengill (1985) tarafından yürütülen bir başka araştırmada ebeveyn kontrolünün çocuklarının kabul-red algıları üzerindeki etkisinin kültüre bağlı olarak farklılık gösterdiği öne sürülmektedir. Çalışmaya lise eğitimine devam etmekte olan öğrencilerde ebeveyn kontrolü ve algılanan sıcaklık boyutu ölçülmüştür. Katılımcıların bildirdiği ebeveyn kontrolü, algılanan ebeveyn sıcaklığı ve düşük ihmal ile pozitif ilişkili bulunmuştur.

Brenning ve arkadaşlarının (2012) çalışması ise ebeveyn kontrolünün algılanan sıcaklık düzeyi üzerindeki etkileri bağlamında kültürel faktörlerin rolünü ele almaktadır. Ebeveynin uyguladığı psikolojik kontrol ile ilgili yapılan son araştırmalarda, psikolojik kontrolün gelişimsel sonuçlarının kültürle ilişkili olduğunu ve bazıları, psikolojik kontrolün zararlı etkilerinin kültürler arasında yaygınlaştığını savunmaktadır. Bu doğrultuda Soenens ve arkadaşları (2005) yaptıkları araştırma ile bu yapının kültürler arası ilişkisi hakkında tartışmalara katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Bu çalışma, psikolojik kontrolün iki alana özgü ifadesi (bağımlılık odaklı ve başarı odaklı) arasındaki bir ayrımın önemini inceleyerek bu tartışmaya eklemeyi amaçlamıştır. İki örnek arasında psikolojik kontrol alanı, depresif kişilik ve depresif belirtiler arasındaki ilişkilerin benzer olduğunu göstermiştir. Genel olarak, bulgular psikolojik kontrolün etkilerinin kültür genelinde yaygınlaştığı görüşüne uyumludur.

Varan, Rohner ve Eryüksel (2008) tarafından Türk örnekleminde yürütülen bir çalışma da bu bulguları destekler niteliktedir. Bu araştırmada algılanan eş kabulü, çocuklukta ebeveyn (anne ve babanın) kabulüne yönelik hatıralar ve devam eden bağlanma ilişkilerinde psikolojik uyum arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, hem erkekler hem de kadınların, üç bağlanma figüründen (yani, anneler, babalar ve yakın arkadaşlar) önemli ölçüde kabul gördüklerini göstermiştir. Bununla birlikte, erkeklerin ve kadınların daha az sevgi dolu olduğunu düşündükleri (daha fazla kontrol içeren) bağlılık şekillerinden herhangi birini deneyimledikçe, psikolojik bakımdan daha az uyumlu olduklarını düşündükleri görülmüştür. Dahası, üç bağlanma figürü tarafından

algılanan kabul seviyesinin hem erkeklerin hem de kadınların psikolojik uyumlarına önemli ve bağımsız katkı sağladığını göstermiştir.

Bir başka çalışmada Lila, Garcia ve Garcia (2007) anne-baba kabulü ve çocukların psikolojik uyumları arasındaki ilişkileri ele almışlardır. Kolombiyalı çocuklar ve ebeveynleriyle yürütülen bu çalışmada çocuklardan algılanan ebeveyn kabul-reddi ile kişilik ölçümleri alınmıştır. Ebeveynlerinden ise çocukların davranışlarına ilişkin değerlendirmelerini içeren ölçümler alınmıştır. Sonuçlar, algılanan baba kabulünün çocukların davranış sorunları üzerindeki etkisinin dolaylı olduğunu ve annenin kabulünün baba kabulünün etkilerine aracılık ettiğini göstermiştir. Sonuçlar aynı zamanda algılanan kabulün çocukların psikolojik uyumuyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

1.4. TEZİN AMACI

1.4.1. Amaç

Bu araştırmada amaç, üniversite öğrencilerinin algılanan ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve özerklik desteğinin aracı rolünü incelemektir.

1.4.2. Hipotez(ler)

1. Algılanan anne reddi kendini belirlemeyi olumsuz yönde yordamaktadır.
2. Algılanan baba reddi kendini belirlemeyi olumsuz yönde yordamaktadır.
3. Anneden algılanan özerklik desteği kendini belirlemeyi olumlu yönde yordamaktadır.
4. Babadan algılanan özerklik desteği kendini belirlemeyi olumlu yönde yordamaktadır.
5. Algılanan anne reddi ile bireyin kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkide özerklik desteği aracı role sahiptir. Başka bir deyişle, anneden algılanan red arttıkça özerklik desteği azalmakta buna bağlı olarak kendini belirleme de azalmaktadır.
6. Algılanan baba reddi ile bireyin kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkide özerklik desteği aracı role sahiptir. Başka bir deyişle, babadan algılanan red arttıkça özerklik desteği azalmakta buna bağlı olarak kendini belirleme de azalmaktadır.

1.5. Tezin Önemi

EKRK, çocuklukta algılanan kabul veya reddedici ebeveyn tutumlarının bireylerde ne gibi ruhsal sonuçlar doğurabileceği üzerinde durmaktadır (Rohner, 1986). Çocuklarda kabul ve red algısının ebeveynliğin sıcaklık ve kontrol boyutları üzerinden oluştuğu vurgulanmaktadır. Sıcaklık, ilgi, katılım ve kontrol gibi kavramlar aynı zamanda KBK çerçevesinde tanımlanan özerklik desteğinin de yordayıcıları olarak gösterilmektedir (Deci ve Ryan, 2000). KBK'da özerklik ihtiyacının ebeveynler tarafından desteklenmesinin kişinin kendini belirleme düzeyini arttıracağı öne sürülmektedir. Bu bilgilerden hareketle ebeveynliğin sıcaklık boyutunun çocuk açısından

özerklik destekleyici bir ortam sağlaması yoluyla kendini belirleme düzeyini olumlu yönde etkileyeceği düşünülebilir.

Bu araştırmada bununla bağlantılı olarak kabul ve ya red algısının, bireyin kendini belirleme düzeyi üzerinde nasıl bir etkisinin bulunduğu araştırılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı; üniversite öğrencilerinin anne-babaları ile ilişkilerinde algıladıkları kabul-reddin kendini belirleme düzeyleri üzerindeki etkisinin özerklik desteğinin aracı rolü açısından incelenmesidir. Araştırmada kendini belirleme düzeyleri düşük veya yüksek olan üniversite öğrencilerinin çocukluklarında anne-babalarıyla ilişkide algılamış oldukları kabul-red düzeyleri incelenmiştir. Algılanan ebeveyn kabul- reddi ile kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolü araştırılmıştır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılara ait demografik bilgiler, verilerin toplanma süreci ve veri toplamada kullanılan ölçüm araçlarına dair detaylı bilgi verilmiştir. Ayrıca uygulanan analizler de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.1.Katılımcılar

Bu çalışmada Maltepe Üniversitesi'nde öğrenimine devam etmekte olan 385 öğrenciden veri toplanmıştır. Bu katılımcılardan 12'si ölçme araçlarından herhangi birinde %5'in üzerinde boş soru bıraktığı; 8'i yaş açısından aşırı değer olduğu; 5'i ise aşırı değerler analizi sonrasında değerlendirmeden çıkarılmıştır. Çalışmada 360 katılımcının verileri değerlendirmeye alınmıştır.

Katılımcıların %84.7'si (N=305) kadın, %15.3'ü (N=55) ise erkektir. Katılımcıların yaşı 18 ile 28 arasında değişmektedir (Ort= 20.87, SS= 1.55).

Katılımcıların sahip oldukları kardeş sayısı 0-11 arasında değişirken. (Ort=2.14, SS=1.50), sahip oldukları kardeşler arasında kaçıncı sırada oldukları incelendiğinde sıralamanın 0-8 arasında değiştiği görülmektedir (Ort= 1.79, SS= 1.26).

Katılımcıların annelerinin yaşlarının 34-65 arasında değişmekte olduğu görülmektedir (Ort=46.36, SS=1.16). Anne eğitim düzeyleri incelendiğinde; % 53.1'inin (N = 191) okuma yazma bildiği ya da ilkokul mezunu, % 27.8'inin (N = 100) ortaokul mezunu, % 16.9'unun (N = 61) lise mezunu, % 2.2'sinin (N = 8) üniversite mezunu olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların babalarının yaşlarının ise 34-68 arasında değişmekte olduğu görülmektedir (Ort=50.49, SS=1.11). Katılımcıların baba eğitim seviyeleri incelendiğinde; % 38.6'sının (N = 139) okuma yazma bildiği ya da ilkokul mezunu, % 32.5'inin (N = 117) ortaokul mezunu, % 22.8'inin (N = 82) lise mezunu, % 6.1'inin (N=22) üniversite mezunu olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların anne-baba evlilik durumlarına bakıldığında; anne-babaların %90.6'sının (N=326) evli olduğu, %9.2'sinin (N=33) ayrı/boşanmış olduğu gözlenmiştir. Demografik değişkenlere ait bilgiler ayrıntılı olarak Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Demografik Özellikler			
Yaş (N= 360)	Min. ve Max.= 18-28	Ort.= 20.87	SS= 1.55
Kardeş Sayısı (N=360)	Min. ve Max.= 0-11	Ort.= 2.14	SS= 1.50
Kardeşler arasındaki sıra (N=360)	Min. ve Max.= 0-8	Ort.= 1.79	SS= 1.26
Anne Yaşı (N=359)	Min. ve Max.= 34-65	Ort.=46.36	SS=1.16
Baba Yaşı (N=355)	Min. ve Max.=34-68	Ort.=50.49	SS=1.15
		N	**%**
Cinsiyet	Kadın	305	84.7
	Erkek	55	15.3
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	191	53.1
	Ortaokul	100	27.8
	Lise	61	16.9
	Üniversite	8	2.2
	Lisansüstü	-	-
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	139	38.6
	Ortaokul	117	32.5
	Lise	82	22.8
	Üniversite	22	6.1
	Lisansüstü	-	-
Anne- Baba evlilik durumu	Evli	326	90.6
	Ayrı/ Boşanmış	33	9.2

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla Ebeveyn Kabul- Red Ölçeği (EKRÖ), Anne-Baba Algı Ölçeği (ABAÖ), Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği (ÖBYÖ) ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerin, betimleyici bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

2.2.1.Özerk Benlik Yönetimi Ölçeği (Self-Determination Scale): Bu ölçek, özerk karar verme sürecinde bireysel farklılıkları belirleyebilmek amacıyla Sheldon ve Deci (1996) tarafından geliştirilmiş 10 maddelik bir ölçektir. Ölçekte maddeler iki koşullu ifade çiftleri olarak yer almaktadır (örneğin; "A. Her zaman yaptığım şeyleri tercih ettiğimi düşünürüm." "B. Bazen yaptığım şeyleri tercih edenin gerçekten de ben olmadığımı düşünürüm."). Katılımcılardan 5'li Likert tipi bir ölçek üzerinde A ifadesi ile B ifadesi arasında bir derecelendirme yapmaları istenmektedir. Bu derecelendirmede 1, A ifadesinin tamamen doğru olduğunu; 5 ise B ifadesinin tamamen doğru olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması bireylerin kendini belirleme düzeyinin yüksek olmasına işaret etmektedir.

Ölçek, özerk karar vermenin benlik farkındalığı ve algılanan seçim olarak adlandırılan iki alt boyuttan oluşmaktadır. Benlik farkındalığı boyutu 5 maddeden (2, 4, 6, 8, 10) oluşmakta ve bireyin genel kendilik hissini belirlemeyi amaçlamaktadır. Benlik farkındalığı bireyin benlik gelişimi için ihtiyaç duyduğu amaçları ve hedefleri belirleyebilmesini ve bunlara ulaşmak noktasındaki yetkinlik düzeyinin farkında olmasını ifade etmektedir. İkinci boyut olan algılanan seçim ise yine 5 maddeden (1, 3, 5, 7, 9) oluşmakta ve bireyin seçimlerini ne derece kendi iradesiyle yapıp yapmadığına yönelik algısını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Algılanan seçim, bireyin karar verirken mevcut durumunun farkında olarak sahip olduğu seçenekler içerisinden en uygun/iyi olanı tercih etme hakkını kendinde görmesini ifade etmektedir. Ölçek farklı örneklemlerle yapılan araştırmalarda kullanılmış olup Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısının .85- .93 arasında değiştiği görülmüştür (Sheldon ve ark., 1996).

Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Kart-Ersoy ve Güldü (2008) tarafından yapılmıştır (EK 1). Uyarlama çalışması üniversite öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Uyarlama çalışmasında açımlayıcı faktör analizi sonucunda 3. madde ölçekten çıkarılmıştır. Buna göre, ölçeğin Türkçe formu 9 maddeden oluşmaktadır. Uyarlama çalışmasında hem "seçim hakkı", hem de "bireysel farkındalık" faktörleri için Cronbach alfa katsayısı .70 olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu çalışmada ise tüm ölçek iç tutarlılık için Cronbah Alpha değeri .74 olarak bulunmuştur.

2.2.2. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği- Yetişkin Formu (Parental Acceptance-Rejection Quastionnaire): Bu ölçek, birey tarafından algılanan ebeveyn kabul-reddinin değerlendirilmesi amacıyla Rohner ve Khaleque (1978) tarafından geliştirilmiştir. 4'lü Likert (*1- hemen hemen her zaman doğru, 4- hiçbir zaman doğru değil*) tipindeki ölçek toplam 60 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin 24 maddeden oluşan kısa formu kullanılmıştır. Ölçekte anne ve baba için ayrı formlar bulunmaktadır.

Ölçeğin dört alt ölçeği bulunmaktadır: sıcaklık/şefkat (8 madde) , düşmanlık/saldırganlık (6 madde), ihmal/kayıtsızlık (6 madde) ve ayrışmamış red (4 madde). Alt ölçek puanları hesaplanırken yalnızca madde 13 ters puanlanmakta, ancak toplam puan hesaplaması yapılırken sıcaklık/şefkat alt boyutunun tamamı ters kodlanmaktadır. Ölçekten elde edilen puanın artması algılanan reddin de arttığına işaret etmektedir.

Ölçeğin Türkçe uyarlaması Varan (2003) tarafından yapılmıştır (EK 2). Araştırmacı anne ve baba formlarına ait iç- tutarlılık katsayılarını sırasıyla .86 ve .96 olarak rapor etmiştir. Bu çalışmada ise iç tutarlık katsayısı anne formu için .87, baba formu için ise .90 olarak hesaplanmıştır.

2.2.3.Anne-Baba Algı Ölçeği (Perceptions of Parents Scale): Özerklik desteğini ölçmek için Robins (1994) tarafından geliştirilmiş olan Anne-Baba Algı Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, ergenlerin anne ve babalarıyla olan ilişkilerini belirleyebilmek için geliştirilmiş bir ölçektir. Bu ölçek, 7'li Likert (*1- tamamen yanlış, 7- tamamen doğru*) tipinde olup toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Katılımcılar anne ve babalarını ayrı formlar üzerinden değerlendirmektedir. Bu ölçek, ergen ve anne- baba arasındaki yaşantıyı üç alt boyut yoluyla inceler. Bu alt boyutlar, katılım (6 madde), özerklik desteği (9 madde) ve sıcaklık (6 madde) alt boyutlarıdır. Ölçekten alınan puanın artması anne ve babanın yüksek düzeyde özerklik desteği sağladığı algısını; azalması ise anne-babanın yüksek seviyede kontrol sağladığı algısını ifade etmektedir. Maddelerin toplanmasıyla anne-baba-ergen arasında algılanan ilişkinin toplam puanı elde edilmektedir. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, ölçeğin özerklik desteği alt boyutu kullanılmıştır.

Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Kocayörük (2012) tarafından yürütülmüştür (EK 3). Uyarlama çalışması esnasında orjinal ölçeğin 2. maddesi çıkarılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre hem anne hem de baba boyutu için her üç faktör için uyum indeksi değerlerinin iyi düzeyde olduğu görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları anne ve baba boyutları için sırasıyla .91 ve .93'dir. Özerklik desteği alt boyutunun uyarlama çalışmasında elde edilen iç tutarlık katsayısı anne formu için .90, baba formu için .92 olarak rapor edilmiştir.

Bu çalışmada ise özerklik desteği alt boyutu için iç tutarlık katsayısı anne ve baba formları için sırasıyla .81 ve .83 olarak bulunmuştur.

2.2.4.Kişisel Bilgi Formu: Araştırma örneklemini oluşturan katılımcıların demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, ailenin sosyo- ekonmik düzeyi, kardeş sayısı) belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu uygulanmıştır.

Tablo 2. Ölçeklerin Betimsel Bilgileri

Ölçekler	N	Ort.	SS	Min.- Max. Değerler	Cronbach Alpha
Kendini Belirleme	360	3.75	0.74	1,62-5	.74
Anne Reddi	360	34.16	9.88	24-75	.87
Baba Reddi	360	36.74	12.66	24-84	.90
Anne Özerklik Desteği	360	5.38	0.99	1-7	.81
Baba Özerklik Desteği	360	5.03	1.22	1-7	.83

2.3. İşlem

Veri toplama işlemi başlamadan önce Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan ölçekler ve uygulama ile ilgili gerekli izinler alınmıştır. Katılımın gönüllülük esasına göre olduğu çalışmada, uygulamalar öncesinde tüm katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alınmıştır (EK 5). Araştırmanın uygulaması ilgili üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan katılımcılara ders sorumlularından izin alınarak ders saatlerinde ve grup halinde gerçekleştirilmiştir. Bir ölçek setinin uygulanması yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Kişisel Bilgi Formu, EKRÖ, ABAÖ ve KBÖ sıra etkisini engellemek amacıyla veriliş sıraları değiştirilerek katılımcılara sunulmuştur. Veri toplama süreci Nisan 2018'de tamamlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Öncelikle, ölçeklerin, iç tutarlığını görmek amacıyla hem tüm ölçek hem de alt ölçekler için Cronbach Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Araştırmada tüm değişkenler arası ilişkileri değerlendirmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Aracı değişkenin etkisini incelemek amacıyla basit aracı değişken (simple mediation) analizi yapılmıştır.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Bu bölümde verilere ilişkin istatistiksel analiz sonuçları yer almaktadır.

3.1.Cinsiyet değişkenine göre değişkenlerin incelenmesi

Araştırmada ele alınan değişkenler olarak algılanan ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği ve kendini belirlemenin katılımcıların cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız gruplar için t-testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular babadan algılanan red düzeyi (Tablo 3) ile babadan algılanan özerklik desteğinin (Tablo 4) cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir. T-testi sonuçlarına yönelik detaylı bilgi Tablo 3 ve Tablo 4'te verilmiştir.

Sonuçlara göre erkeklerin (Ort. =43.82 SS=14.71) algıladığı baba reddi ortalamasının kadınların (Ort.=35.47 SS=11.85) ortalamasından istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek olduğu gözlenmiştir, t=0.30 , p<.05. Diğer bir deyişle, erkekler kadılara kıyasla babalarından daha fazla red algılamaktadırlar.

Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre baba reddi T- Testi sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Kadın	305	35.47	11.84		
Erkek	55	43.81	14.70	-3.98	.000***

* p<.05, **p<.01, ***p<.001

Kadınların (Ort. =5.11 SS=1.21) baba özerklik desteği ortalamasının erkeklerin (Ort.=4.58 SS=1.19) ortalamasından istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek olduğu gözlenmiştir, t=2.97 , p<.05. Buna göre, kadınlar erkeklere kıyasla babalarından daha fazla özerklik desteği aldıklarını ifade etmektedirler.

Tablo 4. Cinsiyet değişkenine göre baba özerklik desteği T- Testi sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Kadın	305	5.11	1.21	2.97	0.003**
Erkek	55	4.58	1.19		

* p<.05, **p<.01, ***p<.001

3.2. Anne eğitim durumuna göre değişkenlerin incelenmesi

Ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği ve kendini belirlemenin annenin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlara göre yalnızca anne reddi ortalamalarında annenin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma bulunduğu görülmüştür $F(4,35)= 3.21$ $p<.05$. Gruplar arasında gözlenen bu farkın kaynağını araştırmak üzere gerçekleştirilen Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre yalnızca ilkokul mezunu (Ort=31.97, SS=7.54) grubu ile lise mezunu (Ort=37.17, SS=12.59) arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre lise mezunu annelerden algılanan red ilkokul mezunu annelerden algılanan redden yüksektir.

3.3. Baba eğitim durumuna göre değişkenlerin incelenmesi

Ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği ve kendini belirlemenin babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Sonuçlara göre, yalnızca baba özerklik desteği grup ortalamalarında babanın eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılaşma bulunduğu görülmüştür $F(4,355)= 4.19$, $p<.05$. Gruplar arasında gözlenen bu farkın kaynağını araştırmak üzere gerçekleştirilen Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre lise mezunu (Ort=5.27, SS=1.19) grup ile okur-yazar grubu (Ort=4.68, SS=1.41); ortaokul mezunu (Ort=5.15, SS=1.14) grup ile üniversite mezunu (Ort=4.36, SS=1.29) grup; lise mezunu (Ort=5.27, SS=1.19) grup ile üniversite mezunu (Ort=4.36, SS=1.29) grup arasındaki farkların anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre lise mezunu babalardan algılanan özerklik desteği okur-yazar babalardan algılanan özerklik desteğinden; ortaokul mezunu babalardan algılanan özerklik desteği üniversite mezunu babalardan algılanan özerklik desteğinden;

lise mezunu babalardan algılanan özerklik desteği üniversite mezunu babalardan algılanan özerklik desteğinden anlamlı düzeyde daha yüksektir.

3.4. Anne- baba evlilik durumuna göre değişkenlerin incelenmesi

Ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği ve kendini belirlemenin anne-baba evlilik durumuna göre farklılık gösterip göstermediği bağlantısız örneklemler için t-testi ile incelenmiştir. t-testi sonuçlarına yönelik detaylı bilgi Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Anne-baba evlilik durumuna göre baba özerklik desteği puanları T- Testi sonuçları

Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Evli	326	36.01	11.89		
Ayrı/boşanmış	33	43.66	17.38	-2.47	.019*

* p<.05, **p<.01, ***p<.001

Sonuçlara göre anne-babası ayrı/boşanmış olan katılımcıların (Ort. =43.66, SS=17.38) baba reddi ortalamasının anne-babası evli olan katılımcıların (Ort.=36.01, SS=11.89) ortalamasından istatistiksel açıdan anlamlı şekilde yüksek olduğu gözlenmiştir, t=-2.47, p<.05. Buna göre anne-babası ayrı veya boşanmış olan katılımcıların anne-babası birlikte olanlara göre daha fazla baba reddi algıladıkları gözlenmiştir.

3.5.Değişkenler arası korelasyon katsayıları

Araştırmada ele alınan değişkenler olarak algılanan ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği ve kendini belirleme arasındaki ilişkiyi incelemek için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Korelasyon analizine yönelik detaylı bilgi Tablo 6'da verilmiştir.

İlk olarak, kendini belirleme düzeyinin diğer değişkenlerle ilişkisine bakıldığında, anne özerklik desteği (r=.30, p<.01) ve baba özerklik desteği (r=.29, p<.01) ile anlamlı ve pozitif yönde; anne reddi (r= -.27, p<.01) ve baba reddi (r= -.19, p<.01) ile anlamlı ve negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Buna göre, kendini belirleme düzeyi arttıkça

ebeveynlerden algılanan özerklik desteği artmakta; algılanan ebeveyn reddi ise azalmaktadır.

Özerklik desteğinin ebeveynlerin red düzeyleri ile ilişkisine bakıldığında, anne reddi ile anne özerklik desteği (r= -.65, p<.01) ve baba özerklik desteği (r= -.26, p<.01), arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki bulunmuştur. Baba reddi ile anne özerklik desteği (r= -.25, p<.01), baba özerklik desteği (r= -.74, p<.01) arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, algılanan anne reddi arttıkça hem anneden hem de babadan algılanan özerklik desteği azalmaktadır.

Anne reddi ve baba reddi (r=.37, p<.01) anlamlı ve pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Algılanan anne reddi arttıkça algılanan baba reddi de artmakta; anneden algılanan özerklik desteği arttıkça babadan algılanan özerklik desteği de artmaktadır.

Son olarak, anne özerklik desteği ve baba özerklik desteği (r=.40, p<.01) anlamlı ve pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Tablo 6. Değişkenler arası korelasyonlar

	1	2	3	4	5
1. Kendini Belirleme	1				
2 . Anne Reddi	-.27**	1			
3 . Baba Reddi	-.19**	.37**	1		
4. Anne Özerklik Desteği	.30**	-.65**	-.25**	1	
5. Baba Özerklik Desteği	.29**	-.26**	-.74**	.40**	1

Not: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

3.6.Kendini belirlemeyi yordayan faktörler

Kendini belirlemeyi yordayan faktörleri incelemek üzere çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre yapılan analizde kendini belirleme yordanan değişken; anne reddi, baba reddi, anne özerklik desteği ve baba özerklik desteği ise yordayıcı değişkenler olarak ele alınmıştır. Analiz sonucunda anlamlı bir regresyon

denklemi bulunmuştur (F(4,355)=13.687, p<.000). Bu modelin varyansın %13'ünü açıkladığı görülmüştür.

Yordayıcı değişkenlerin kendini belirleme ile ilişkileri incelendiğinde anne reddi (β = -.14, t (355) = -2.06, p< .05) ile baba özerklik desteğinin (β = .25, t (355) = 3.07, p< .01) kendini belirlemenin yordayıcıları olduğu görülmektedir. Baba reddi (β = .07, t (355) = .91, p>.05) ve anne özerklik desteğinin (β = .12, t (355) = 1.66, p> .05) ise kendini belirleme üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisi olmadığı görülmüştür. Regresyon analizine yönelik detaylı bilgi Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Kendini belirlemeyi yordayan değişkenler

	F	Sd	R^2	β	t	p
Anne reddi				-.148	-2.06	.040*
Baba reddi				.074	.92	.36
Anne özerklik desteği				.121	1.66	.097
Baba özerklik desteği	13.68	355	.13	.252	3.07	.002**

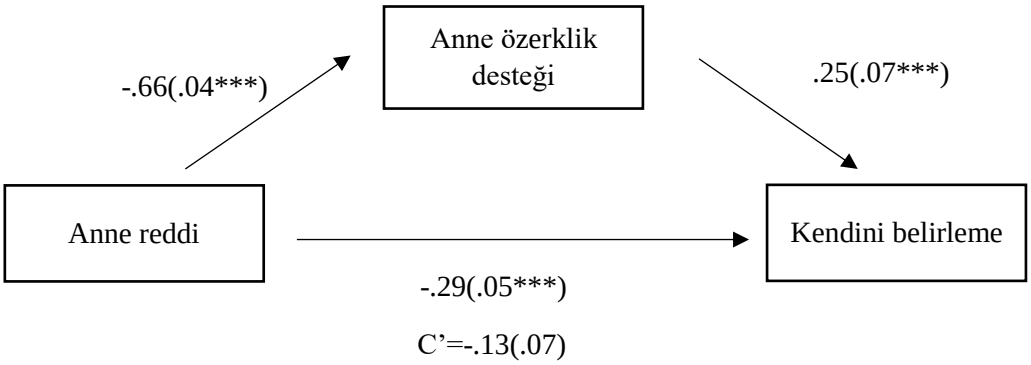
Not: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

3.7. Ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolünün incelenmesi

Özerklik desteğinin, ebeveyn kabul-reddi ve kendini belirleme arasındaki aracı rolünü incelemek için Hayes and Preacher (2008) tarafından yazılan PROCESS kullanılmıştır. Aracı değişken analizi anneden algılanan red ve babadan algılanan red için ayrı ayrı yürütülmüştür Analiz Bootstrapping yöntemiyle, orijinal veriden yeniden elde edilen 5000 yeni örnekleme dayalı güven aralıklarının değerlendirilmesiyle incelenmiştir.

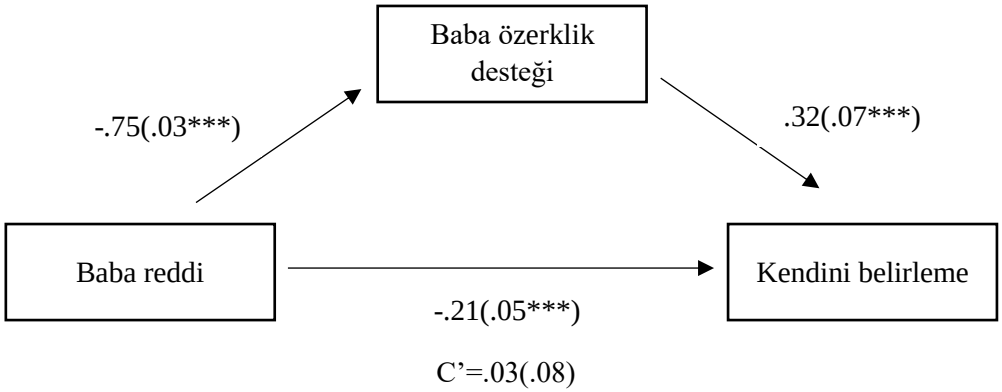
Analiz sonuçlarına göre, annenin red düzeyinin kendini belirleme üzerinde negatif yönde anlamlı bir toplam etkisi olduğu (*B*=-.29, SE=.05, p<.001) bulunmuştur. Anne reddinin özerklik desteğini negatif yönde (*B*=-.66, SE=.04, p<.05) yordadığı gözlenmiştir. Bunun yanı sıra, aracı değişken olarak ele alınan özerklik desteğinin kendini belirlemeyi (*B*=.25, SE=.07, p<.05) pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca, anne reddinin, kendini belirleme üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir (*B*=-.13,

SE=.07, p>.05). Son olarak anne reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı değişken rolünü gösteren dolaylı etkinin anlamlı olduğu bulunmuştur [*B*=-.29, SE = .05, 95% CI (-.2806, -.0637)]. Bu sonuçlara göre özerklik desteğinin anne reddi ve kendini belirleme arasındaki ilişkide tam aracı rolü olduğu söylenebilir. Bu model kendini belirlemedeki varyansın %07'sini açıklamaktadır.

Şekil 1: Anne reddinin kendini belirleme üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi
Not: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

Yordayıcı değişken olarak babadan algılanan red için analiz tekrar edildiğinde ise babanın red düzeyinin kendini belirleme üzerinde negatif yönde anlamlı bir toplam etkisi olduğu (*B*=-.21, SE=.05, p<.05) bulunmuştur. Baba reddinin özerklik desteğini negatif yönde yordadığı (*B*=-.75, SE=.03, p<.05) gözlenmiştir. Bunun yanı sıra, aracı değişken olarak ele alınan özerklik desteğinin kendini belirlemeyi (*B*=.32, SE=.07, p<.05) pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca, baba reddinin, kendini belirleme üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir (*B*= .03, SE=.08, p>.05). Son olarak, baba reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı değişken rolünü gösteren dolaylı etkinin anlamlı olduğu bulunmuştur [*B* = .21, SE = .05, 95% CI (-.3847, -.1183)]. Bu sonuçlara göre özerklik desteğinin baba reddi ve kendini belirleme arasındaki ilişkide tam aracı rolü olduğu söylenebilir. Bu model kendini belirlemedeki varyansın %03'ünü açıklamaktadır.

Şekil 2: Baba reddinin kendini belirleme üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisi
Not: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

BÖLÜM 4

SONUÇ

Kendini belirleme, bireyin eylemlerini başlatması, sürdürmesi, sonlandırması, davranışlarını kendi iradesiyle düzenleyebilmesi; bir başka deyişle, kendi kendini belirleyebilmesi olarak tanımlamaktadır. (Deci ve ark., 1989). Bu kavram, KBK bağlamında tanımlanmaktadır. Kuramda kendini belirleme ve özerklik kavramları birbirinin yerine kullanılabilmektedir. Kendini Belirleme Kuramı (KBK), bireylerin kişilik gelişimini ele alırken içsel kaynakların önemini odağına alan bir kuramdır (Deci ve Ryan, 2008). Kurama göre kendini belirleme evrensel niteliktedir. Kuramda özerklik, bireyin davranışlarını başlatması, sürdürmesi, sonlandırması, davranışlarını kendi tercihleri doğrultusunda düzenleyebilmesi; başka bir deyişle, kendini belirleyebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Deci ve Ryan'a (2000) göre, kendini belirleme düzeyi yüksek olan kişiler kendi değerleri, amaçları ve kişisel ilgilerine yönelik farkındalıkları daha yüksektir. Bu kişiler davranışlarını kendi amaç ve değerleri üzerine temellendirdikleri için kendi kendini yönetme düzeylerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Buna göre, kişinin kendini düzenlemesi az özerklikten daha çok özerkliğe doğru bir süreklilik göstermektedir (Ryan ve ark., 1989).

İlgili literatürde, yaşamın ilk yıllarından itibaren davranışların kontrollü ya da özerk şekilde düzenlenmesinde sosyal çevrenin etkisinden sıkça söz edilmektedir (Deci ve Ryan, 1987; Ryan ve ark.,1992). Sosyal çevre davranışların düzenlenmesi üzerinde engelleyici ya da iyileştirici bir role sahip olabilmektedir (Gurland ve Grolnick, 2003; Grolnick, 2009). Bu çalışmada ise bireylerin sosyalleşme sürecinde anne-babanın etkisi düşünüldüğünde, bireylerin özerkliğini destekleyici ebeveynlik uygulamalarının onların kendini belirleme düzeyine olumlu katkı sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir.

Deci ve Ryan (1985), kontrolcü bir çevrenin kültürden bağımsız olarak özerklik duygularını azalttığını öne sürmektedir. Yazarlara göre, ebeveynler çocuklarına kontrolcü bir tutumla yaklaştıklarında, kişisel konularda onlar adına kararlar almak gibi, çocuklar hayatları üzerinde kontrol sahibi olmadıklarını hissetmektedirler. Buna benzer evrenselci bir yaklaşım EKRK'da görülmektedir (Rohner, 1976). Bu kuram çerçevesinde ele alındığında, ebeveynin kontrolcü yaklaşımı çocukların red algılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bilgiden hareketle, özerkliği destekleyici ebeveynlik uygulamaları bu

araştırmada Rohner'in (1976) EKRK çerçevesinde ele alınmıştır. EKRK, çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ya da reddinin bireyin genel uyumu üzerindeki etkilerini araştıran, sosyalleşme süreci üzerine bir kuramıdır. Ebeveyn kabulü, anne-babanın çocuklarına karşı sergiledikleri davranışlarda sıcaklık, şefkat ilgi ve desteğin ön plana çıkması olarak tanımlanırken, ebeveyn reddi, bu duygu ve davranışların var olmadığı veya belirgin şekilde esirgendiği ebeveyn tutumlarını içermektedir (Rohner, 1988).

Destekleyici ebeveynlik konusunda KBK ve EKRK'nın benzer görüşler öne sürdükleri ilgili literatürde göze çarpmaktadır. Gurland ve Grolnick (2003), KBK bağlamında destekleyici ebeveynliğin iki boyutundan biri olarak ilgi/katılım (involvement) kavramını vurgulamaktadır. Bu kavram ebeveynlerin çocuklarının davranışsal yetkinliğini ve özerkliğini desteklemesini ifade etmektedir. Yazarlar, ebeveyn katılımının ve sıcaklığının bir sonucu olarak özerklik desteğine işaret etmektedir. Özellikle, ebeveynlerin çocuklarının davranışları için yapı ve ilkeler sağladıkları, davranışsal beklentilerini ilettikleri, beklentilerin neden önemli olduğunu açıkladıkları ve beklentileri karşılayan ya da karşılamayan sonuçları açıkladıklarında, çocukların özerkliğinin teşvik edildiğini öne sürmektedir. Aynı şekilde ebeveynler zor kullanımından kaçındığında ve çocuklarının eylem başlatmasına izin verdiğinde, çocukların özerkliğinin teşvik edildiğini öne sürmektedir. Buna göre, destekleyici ebeveynliğin çocuklarla zaman geçirme aracılığıyla çocuklarda bağlanmayı güçlendirdiğini, bu yolla da çocukların sıcaklık ve destek algısını yükselttiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Rohner (2004), ebeveyn ile çocuk arasındaki sevgi ilişkisinin niteliğine ve ebeveynlerin kullandıkları fiziksel, sözel ve simgesel davranışların bu duyguları ifade etmesine vurgu yapmaktadır. Yazar ebeveyn kabulü terimini bu vurguyu ifade etmek üzere kullanmıştır. Ebeveyn kabul doğrusunun bir ucu, sıcaklık, sevgi, bakım, rahatlık, destek ya da basitçe bir çocuğa olan sevginin ifadesi ile temsil edilmektedir. Bu sürekliliğin diğer ucu ise ebeveyn sıcaklığının yokluğu veya önemli ölçüde azalması ve çeşitli fiziksel veya psikolojik olarak zarar verici davranış ve etkilerin varlığı ile karakterize edilen ebeveyn reddi olarak tanımlanmaktadır.

Buradan hareketle, çocuğa kendi davranışlarını özerk olarak başlatmak ve sürdürmek konusunda aile tarafından fırsat tanınması durumunda bireyin özerklik ihtiyacı karşılanmakta, özerk karar verme gerçekleşmektedir (Deci ve Ryan, 2000). Özerklik desteği, çocuklara saygı duymak ve kendini ifade etme özgürlüğü vermenin ötesine

geçerek çocukların kendi görüşlerini, hedeflerini ve tercihlerini aktif olarak araştırmasını, keşfetmesini ve ifade etmesini desteklemek anlamına gelmektedir.

Bu bilgiler ışığında, bu araştırmada ebeveyn kabul-reddinin kendini belirleme düzeyini yordayıp yordamadığı ve ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolü incelenmiştir. Yukarıda kısaca özetlendiği gibi destekleyici ebeveynlik uygulamalarının kendini belirlemenin yordayıcıları olduğu literatürde mevcuttur. Ancak kendini belirlemenin incelenmesinde ebeveyn kabul-reddinin ve özerklik desteğinin birlikte ele alındığı çalışmalara rastlanmamış olması bu araştırmaya zemin hazırlamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, araştırma hipotezlerinin desteklendiği görülmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak araştırmada ele alınan hipotezlerin sınanmasından elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Ardından araştırmanın sınırlılıkları ve buna bağlı önerilere yer verilmiştir.

4.1.Demografik özelliklere göre değişkenlerin tartışılması

Araştırmada ele alınan değişkenler olarak algılanan ebeveyn kabul-reddi, özerklik desteği ve kendini belirleme katılımcıların ve ebeveynlerinin demografik özelliklerine göre incelendiğinde öncelikle erkeklerin, kadınlara kıyasla babalarından daha fazla red algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, Dwairy'nin (2010) çalışmasında elde ettiği bulgularla benzerdir. Dwairy, çalışmasında erkek ergenlerin kız ergenlere göre daha çok red ve daha az kabul aldıkları sonucunu rapor etmektedir.

İkinci olarak çalışmada, kadınların erkeklere kıyasla babalarından daha fazla özerklik desteği aldıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Soenens ve Vansteenkiste'nin (2005) çalışmasında da benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Yazarlara göre, kadınlar özerklik desteğini erkeklerden daha yüksek algılamaktadır. Benzer şekilde Sayıl ve Kindap'ın (2010) araştırmalarından elde ettikleri bulgular da bu bulgularla tutarlıdır. Yazarlara göre, erkekler kızlara göre psikolojik kontrolü daha yüksek algılamaktadır.

Ebeveynden algılanan red ve özerklik desteği cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla red ve daha az özerklik desteği algıladıkları görülmektedir. Bu bulgular, kızların erkeklere göre özerk irade desteğini daha yüksek algıladığını (Grolnick ve Ryan, 1989; Soenens ve ark., 2007; Soenens ve

Vansteenkiste, 2005); anneleriyle daha fazla duygusal bağ kurduklarını ve daha yakın bir ilişki içinde olduklarını (örn., Windle ve ark., 2010); erkeklerin ise kızlara göre psikolojik kontrolü daha yüksek algıladığını (Sayıl ve Kındap, 2010) gösteren daha önceki araştırma bulgularıyla tutarlıdır. Kız çocuklarının anne ve babalarıyla daha fazla duygusal bağ kurmaları ve daha sıcak ilişkiler içinde olmalarının bu bulgularla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte Rohner (1985), çocuğun ebeveyne yönelik algısının kültüre göre ciddi bir farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır. Kültürün çocuğun cinsiyetine yüklediği anlam ebeveynin kız ve erkek çocuğa olan tavrını etkilemektedir. Ülkemizde kültürel olarak kız ve erkek çocuklara yüklenen anlamların da algılanan red ve özerklik desteğini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, anne-babası ayrı veya boşanmış olan katılımcıların anne-babası birlikte olanlara göre daha fazla baba reddi algıladıklarını göstermektedir. Dwairy'nin (2010) dokuz farklı ülkedeki ergenlere uygulanan çalışmasında, babaların annelere göre daha çok reddeden ve daha az kabul eden olarak algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öndiger'in (2013) evli ve boşanmış ailelerin çocuklarıyla yürüttüğü araştırmanın sonuçlarına göre ise evli ve boşanmış grupların her ikisinde de algılanan baba reddi, algılanan anne reddinden yüksektir. Yazara göre, boşanmış ailelerin çocuklarının babalarını annelerine göre daha reddedici bulmalarının sebebi boşanma sonrasında babanın evden ayrılarak fiziksel olarak uzaklaşması olarak gösterilmektedir.

Son olarak, araştırma değişkenleri ebeveynlerin eğitim durumuna göre incelendiğinde lise mezunu annelerden algılanan red ilkokul mezunu annelerden algılanan redden yüksek bulunmuştur. Bu bulgular EKRK'da öne sürülen (Rohner, 1994; Dwairy, 2010) ebeveyn reddinin az eğitimli ebeveynlerde daha yaygın olduğu yönündeki sonuçlarla örtüşmemektedir.

Bununla birlikte lise mezunu babalardan algılanan özerklik desteği okur-yazar babalardan algılanan özerklik desteğinden; ortaokul mezunu babalardan algılanan özerklik desteği üniversite mezunu babalardan algılanan özerklik desteğinden; lise mezunu babalardan algılanan özerklik desteği üniversite mezunu babalardan algılanan özerklik desteğinden yüksek bulunmuştur. KBK yazınında babanın eğitim durumu ile özerklik desteği arasındaki ilişkiyi ele alan bir araştırmaya rastlanmadığından bu sonuçlar

karşılaştırılamamıştır. Araştırmanın İstanbul gibi bir büyük şehirde gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte ebeveynin çalışma oranının artacağı beklenmektedir. Çalışan çalışan ebeveynlerin çalışmayan ebeveynlere göre çocuklarına daha az zaman ayırma imkanı bulmasının çocukların red algılarını arttırmış olabileceği düşünülmüştür.

4.2.Değişkenler arasındaki ilişkilerin tartışılması

Araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, ilk olarak ebeveyn reddi ile kendini belirme negatif yönde ilişkili bulunmuştur. İlgili literatürde ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirlemenin birlikte incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. EKRK, çocuklukta algılanan kabul ve ya reddedici ebeveyn tutumlarının bireylerde ne gibi ruhsal sonuçlar doğurabileceği üzerinde durmaktadır (Rohner, 1986). Çocuklarda kabul ve red algısının ebeveynliğin sıcaklık ve kontrol boyutları üzerinden oluştuğu vurgulanmaktadır. Sıcaklık, ilgi, katılım ve kontrol gibi kavramlar aynı zamanda KBK çerçevesinde tanımlanan özerklik desteğinin de yordayıcıları olarak gösterilmektedir (Deci ve Ryan, 2000). KBK'da özerklik ihtiyacının ebeveynler tarafından desteklenmesinin kişinin kendini belirleme düzeyini arttıracağı öne sürülmektedir. Bu bilgilerden hareketle ebeveynliğin sıcaklık boyutunun çocuk açısından özerklik destekleyici bir ortam sağlaması yoluyla kendini belirleme düzeyini arttıracağı düşünülebilir. Önerilen bu bağlantı bu araştırmanın birinci hipotezini oluşturmaktadır ve araştırmadan elde edilen bulgularla desteklenmektedir.

Bunun yanı sıra, anne özerklik desteği ve baba özerklik desteği de beklenen biçimde, kendini belirleme ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu bulgu KBK çerçevesinde Deci ve Ryan'ın (1985, 1994, 2000) öne sürdüğü görüşlerle benzerlik göstermektedir. Deci ve Ryan'a göre, özerklik destekleyici ebeveynlik uygulamalarının bireylerin kendini belirleme düzeyini etkileyebilecek bir ortam sağladığı düşünülmektedir. Benzer şekilde, Grolnick, Deci ve Ryan (1991) de çalışmalarında bireylerin kendini belirleme düzeyleri ile özerklik destekleyici kişilerarası ortamların olumlu yönde ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Yazarlara göre, ergenler, ebeveynlik bağlamında kontrol altına alındığında, kendini belirleme davranışlarının engellenmesi

beklenir. Buna karşılık, çocuklarının ihtiyaçlarına duyarlı ve çocuklarına seçenekler sunabilen ebeveynlerin kendini belirleme davranışlarını kolaylaştırması söz konusudur.

Özerklik desteği ile ebeveyn reddi arasındaki ilişki incelendiğinde ise hem anne reddi hem de baba reddi özerklik desteği ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Rohner'e (1986), göre, çocuğa konfor, destek, ilgi ve şefkat verilmemesi olarak tanımlanan ebeveyn reddi bireyleri endişeli ve güvensiz kılmaktadır. Bir başka çalışmasında Rohner (2014), pek çok Amerikan gencinin, özellikle ergenlerin, özerkliği desteklemeyen, kontrolcü ebeveyn tutumlarını, ebeveynlerin saldırganlığı, düşmanlığı ve reddiyle bağdaştırdığını öne sürmektedir.

4.3.Kendini belirlemenin yordayıcılarının tartışılması

Bu çalışmada anne reddi ile baba özerklik desteğinin kendini belirlemenin yordayıcıları olduğu görülmektedir. Baba reddi ve anne özerklik desteğinin ise kendini belirleme üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisi olmadığı görülmüştür.

KBK'nın temel varsayımlarından biri, sosyal bağlamların niteliğinin, bireylerin motivasyonunu, performansını ve iyi oluşunu etkilemesidir. Deci ve Ryan (1991, 2002, 2014) bir çok araştırmada özerklik destekleyici sosyal bağlamların kendi belirlemeyi, sağlıklı gelişimi ve optimal işleyişi kolaylaştırdığı yönündeki görüşler üzerinde durmuşlardır. Literatürde ebeveyn reddi ve kendini belirlemenin bir arada ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, KBK'nın kendini belirlemenin yordayıcısı olarak ele aldığı özerklik desteğinin (Deci ve Ryan, 2001) boyutları (Gurland ve Grolnick, 2003) ile EKRK çerçevesinde Rohner'in (1986) tanımladığı ebeveynliğin boyutları arasında kavramsal benzerlikler görülmektedir. Gurland ve Grolnick (2003) araştırmasında özerklik desteğinin iki boyutu olarak ilgi/ katılım ve kontrolü işaret ederken, Rohner çocuklarda kabul-red algısının yordayıcısı olarak ebeveynin sıcaklık boyutuna vurgu yapmaktadır. EKRK'da ebeveynliğin sıcaklık boyutunun olumu ucunda ele alınan destek, ilgi, katılım, sevgi gibi ebeveyn davranışları (Rohner, 1986), KBK bağlamında özerklik destekleyici ebeveyn davranışları olarak ele alınmaktadır (Deci ve Ryan, 2002). Rohner (2014) ebeveyn reddi algılayan çocukların yüksek oranda kontrol algılarken daha az oranda özerklik desteği algıladıklarından bahsetmektedir. Bunun yanı sıra, Rohner (1980) çalışmasında reddedici ebeveyn tutumlarının özerkliği desteklemeyen bir ortam yaratmasından dolayı ebeveyn reddi algılayan çocukların bağımlı bireyler olma eğilimi

gösterdiğini öne sürmektedir. Benzer şekilde Deci ve Ryan (2014) da özerklik destekleyici ortamların niteliğini tanımlamak için kontrole karşı özerklik desteği kavramını kullanmıştır. Bu bilgilerden hareketle –özerklik desteği ile kendini belirleme arasındaki ilişki göz önüne alındığında- ebeveyn reddi ile kendini belirleme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu düşünülebilir.

Baba reddi ve anne özerklik desteğinin kendini belirleme üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisinin olmadığına yönelik bulgu yapılan korelasyon analizi ve aracı değişken analizindeki bulgularla çelişmektedir. Preacher ve Hayes'e (2008) göre değişkenler birbirini doğrudan etkilemeden birbirleri üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olabilmektedirler. Regresyon analizinde baba reddi ve anne özerklik desteğinin kendini belirleme üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisi bulunmamasına rağmen aracı değişken analizinde hem baba reddinin hem de anne özerklik desteğinin kendini belirlemenin yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmasının Preacher ve Hayes'in önerdiği modelle açıklanabileceği düşünülmüştür.

4.4. Ebeveyn kabul-reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolünün tartışılması

Bu çalışmada ebeveyn reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin aracı rolü olup olmadığı incelenmiştir. Özerklik desteğinin aracı rolünü sınamak için değişkenler arasında bir ilişkiler dizisi önerilmektedir. Bu ilişki dizisini sınamak üzere ebeveyn reddi ile kendini belirleme arasındaki doğrudan ilişki ele alınmış ardından özerklik desteğinin bu ilişkideki aracı rolü değerlendirilmiştir. Özerklik desteğinin hem ebeveyn reddi hem de kendini belirleme ile ilişkili olması yoluyla ebeveyn reddi ile kendini belirleme arasındaki ilişkiye aracılık edebileceği varsayımından hareket edilmiştir. Aracı değişken analizinde Preacher ve Hayes (2008) tarafından geliştirilen yaklaşım kullanılmıştır. Buna göre, yordayıcı değişken, yordanan değişkene yalnızca dolaylı olarak yani bir aracı değişken vasıtasıyla etki ediyorsa aracı olma durumundan (mediation) bahsedilebilir.

Yapılan aracı değişken analizinde öncelikle ebeveyn reddi ile (hem anne hem baba) kendini belirleme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Özerklik desteği kontrol edildiğinde, ebeveyn reddinin kendini belirleme üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak, ebeveyn reddi ile kendini

belirleme arasındaki ilişkide özerklik desteğinin tam aracı rolü olduğu bulunmuştur. Bu ilişki bu çalışmanın ikinci hipotezini ifade etmektedir ve araştırmanın bulgularıyla desteklenmektedir.

Literatürde ebeveyn kabul-reddi ve kendini belirleme arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ancak EKRK kapsamında, ebeveyn reddinin her yerde çocukların kişilik gelişimi üzerinde tutarlı etkileri olduğunu öne sürmektedir (Rohner, 1975). Buna göre, reddedilen çocukların kabul edilen çocuklardan daha saldırgan davranma eğilimi gösterdiği görülmektedir (Rohner, 2004). Bununla beraber, reddedilme derecesine göre benlik değeri ve öz-yeterlilik duygusunun düşük olması, kaygılı olmak, duygusal olarak kararsız olmak, duygusal olarak tepkisiz olmak ve olumsuz bir dünya görüşüne sahip olmak da ebeveyn reddinin rapor edilen sonuçları arasındadır (Rohner ve Rohner, 1980).

Ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ebeveynlerinden kabul algılayan çocukların bilişsel ve sosyal gelişimlerinin red algılayan çocuklarınkiyle kıyaslandığında daha ileri düzeyde olduğu (Kasuto, 2005); daha düşük psikolojik uyum gösterdikleri (Erkman ve Rohner, 2006) öne sürülmektedir. Ebeveyn reddinin doğurduğu rapor edilen sonuçlar kendini belirleme çerçevesinde de sıkça çalışılmış ve rapor edilmiş sonuçlardır. Örneğin, kendini belirleme düzeyleri yüksek olan bireylerin psikolojik iyi olma düzeylerinin de yüksek olduğunu ileri süren araştırmalar mevcuttur (Sheldon ve Kasser, 1999; Ryan, Kuhl ve Deci, 1997). Yapılan bazı çalışmalarda psikolojik iyi oluşun ve kendini belirlemenin yordayıcıları olarak yaşam doyumu (Ryan, Kuhl ve Deci, 1997); kaygı (Deci ve ark., 2001), benlik değeri (Ryan ve Connel, 1989) değişkenleri kullanılmıştır. Buna ek olarak kendini belirleme düzeyinin yaratıcılık, kavramsal öğrenme ve duygusal durum üzerinde olumlu etkisi olduğu bilinmektedir (Deci ve ark., 1989). Sonuç olarak biribiri ile benzerlik gösteren bu araştırma bulgularından ve KBK ile EKRK arasındaki önceki bölümlerde altı çizilen kavramsal benzerliklerden hareketle ebeveyn reddinin özerklik desteği aracılığıyla kendini belirlemeye etki ettiği düşünebilir.

Hem KBK'da hem de EKRK'da ebeveyn veya bakım veren tarafından sağlanan destekleyici ortamların olumlu etkisine vurgu yapılmaktadır. KBK bireyin gelişimini olumsuz etkileyen sosyal çevre unsurlarını da inceler (Ryan ve Deci, 2000). Sosyal çevre

özerklik gibi ihtiyaçların doyurulmasında belirleyicidir. Ryan ve Lynch (1989) ergenlerle yürüttükleri çalışmalarında ebeveynlerinden yüksek özerklik desteği, kabul ve sıcaklık gören ergenlerin ebeveynleriyle daha samimi ve bağlı ilişkiler geliştirdiklerini gözlemlemişlerdir. Özerklik ve buna bağlı olarak ilişkisellik ihtiyaçları karşılanan ergenlerin kendini belirleme düzeylerinin daha yüksek olacağını öne sürmüşlerdir. Benzer şekilde EKRK ebeveynlerin sıcak, kabul edici ve ilgili yaklaşımlarının çocukların gelişimini olumlu yönde desteklediğini öne sürmektedir (Rohner, 1980). Rohner'in tanımladığı kabul kavramı KBK'da özerklik desteğini oluşturan ilgi, katılım, sıcaklık ve destek gibi unsurları içermektedir. İki kuram arasındaki bu kavramsal ortak noktalardan hareketle özerklik desteğinin ebeveyn reddi ile kendini belirleme arasında aracı rolüne ilişkin ilişki dizisi önerilmiştir. Bu ilişki dizisinde kısaca ebeveyn kabulünün, sıcaklık, ilgi ve katılım gibi ebeveyn davranışları yoluyla özerklik destekleyici bir ortam sağladığı ve özerklik desteğini arttırdığı düşünülmektedir. Buna ek olarak özerklik desteği KBK'nın öne sürdüğü gibi (Deci ve Ryan, 2004) kendini belirleme düzeyini arttırmaktadır.

4.5.Sonuç ve öneriler

Bu araştırma kendini belirleme sürecini ebeveyn kabul-reddi ve özerklik desteği bağlamında incelemek amacıyla yapılmıştır. Kendini belirleme gibi bireyin iyi oluş halini konu alan kavramların incelenmesi yakın tarihlerde başlamıştır. Kendini belirlemede destekleyici ebeveynlik uygulamalarını araştıran farklı araştırmalar bulunmamaktadır. Bu çalışmanın Türkiye'de yapılması beklenen diğer araştırmalara öncülük etmesi ve kendini belirlemede destekleyici ebeveynlik konusunun hem gelişim psikolojisi hem de sosyal psikoloji araştırmalarında yer almasına zemin hazırlaması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada ebeveyn kabul-reddinin özerklik desteğinin aracı rolüyle kendini belirlemeyi yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular ebeveyn kabul-reddinin özerklik desteğinin tam aracı rolüyle kendini belirlemeyi yordadığını göstermektedir. Ebeveyn reddini yüksek algılayan bireylerin özerklik desteği aracılığıyla kendini belirleme düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu çalışma kapsamında öne sürülen hipotezler desteklenmiş olup kendini belirleme sürecinde destekleyici ebeveynlik uygulamalarının ve özerklik desteğinin rolünün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilecek bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular okulöncesi ve ilkokul gibi

eğitim ortamlarında ebeveynlere verilen rehberlik hizmetleri yoluyla alanda fayda sağlayabilir. Ebeveynler destekleyici ebeveynlik uygulamaları konusunda farkındalıkları arttırılarak çocukların kendini belirleme süreçlerine katkı sağlanabilir.

Bu çalışma aynı zamanda bazı sınırlılıklara sahiptir. Sınırlılıklardan ilki örneklemle ilgilidir. Araştırma örnekleminin tamamı İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu durum bulguların genellenebilirliği açısından sınırlılık teşkil etmektedir. Sonraki çalışmalarda Türkiye'nin diğer illerini de kapsayacak ve farklı yaş ve eğitim düzeyi gruplarını içerecek şekilde genişletilmesi önemlidir. Bu şekilde incelenmesi kendini belirleme sürecine ilişkin farklı bulgular ortaya koyabilir. Ek olarak araştırma örnekleminin büyük oranda kadınlardan oluşması cinsiyet dengesi açısından bir sınırlılık olabilir. Bununla birlikte kendini belirlemenin aile bağlamında ele alınmış olması diğer bir sınırlılık olarak görülebilir. Ailenin yanı sıra kendini belirlemenin okul ve iş alanlarındaki destekleyici bağlamlarda ne tür bir örüntü oluşturacağı incelenebilir. Son olarak araştırmanın korelasyonel bir araştırma niteliği taşıması neden-sonuç ilişkileri açısından bir sınırlılık teşkil etmektedir. Araştırmada incelenen değişkenlerin deneysel yöntemlerle sınanması neden-sonuç ilişkisi açısından farklı sonuçlar doğurabilir.

EKLER

EK. 1 ÖZERK BENLİK YÖNETİMİ ÖLÇEĞİ

Yönerge: Aşağıda verilen ifade çiftlerini dikkatlice okuyunuz. İfade çifti içerisinde yer alan ifadelerden hangisinin, hayatınızın şu anki aşamasında sizin için daha doğru göründüğünü düşünün. Her bir ifade çifti sonrasında gösterilen 5 puanlık ölçekte, A ifadesinin doğruluk derecesini, B ifadesinin doğruluk derecesine göre belirtin.

A ifadesi tamamen doğru ve B ifadesi tamamen yanlış olduğunda, uygun yanıt 1 olacaktır. İki ifade eşit derecede doğruysa, uygun yanıt 3 olur. Yalnızca B ifadesi geçerliyse uygun yanıt 5'tir gibi…

1	A. Yaptığım şeyler her zaman kendi seçimimdir. B. Bazen yaptığım şeyler gerçekte kendi seçimim olmadığını düşünürüm. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
2	A. Duygularım bazen bana yabancı gibi görünür. B. Duygularımın daima bana ait olduğunu düşünürüm A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
3	A. Kendimi nadiren "kendim" gibi hissederim. B. Her zaman kendimi "kendim" gibi hissederim. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
4	A. Her ne yapıyorsam sebebi benim ilgimi çekmesidir. B. Her ne yapıyorsam sebebi bunu yapmaya mecbur olmamdır. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
5	A. Bir şeyi başardığımda, çoğu zaman sanki bunu yapan ben değilmişim gibi hissederim. B. Bir şeyi başardığımda, daima bunu yapanın ben olduğuma inanırım. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
6	A. Karar verdiğim her şeyi yapmakta özgürüm. B. Yaptığım şey çoğunlukla yapmayı seçtiğim şey değildir. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
7	A. Bedenim bazen bana yabancıymış gibi geliyor. B. Daima bu beden benim diye düşünürüm. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
8	A. Tercihlerimde kendimi oldukça özgür hissederim. B. Çoğu kez kendi seçimim olmayan şeyleri yapıyorum. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru
9	A. Bazen aynaya bakıyorum ve bir yabancı görüyorum. B. Aynaya baktığımda kendimi görürüm. A ifadesi tamamen doğu 1 2 3 4 5 B ifadesi tamamen doğru

EK.2 YETİŞKİN EKRÖ ANNE/BABA KISA FORM

Yönerge: Bu sayfada anne- çocuk ilişkisini içeren ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin annenizin size olan davranışlarıyla benzer olup olmadığını düşünün. Sonrasında "Hemen Hemen Her Zaman Doğru", "Bazen Doğru", "Nadiren Doğru", "Hiçbir Zaman Doğru Değil" şıklarından sizin için en uygun olanı işaretleyin.

	ANNEM	Hemen Hemen Her Zaman	Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
1	Benim hakkımda güzel şeyler söylerdi.				
2	Bana hiç ilgi göstermezdi.				
3	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırırdı.				
4	Hak etmediğim zaman bile bana vururdu.				
5	Beni tam bir baş belası olarak görürdü.				
6	Kızdığı zaman beni cezalandırırdı.				
7	Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldü.				
8	Benden hoşlanmıyor gibiydi.				
9	Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenirdi.				
10	Bana bir sürü kırıcı söz söylerdi.				
11	Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelirdi.				
12	İstenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu bana hissettirirdi.				
13	Bana çok ilgi gösterirdi.				
14	Beni kırmak için elinden geleni yapardı.				
15	Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuturdu.				
16	Yanlış davrandığımda benden hoşlanmadığını hissettirirdi.				
17	Yaptığım şeylerin önemli olduğunu bana hissettirirdi.				
18	Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit ederdi.				
19	Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşüncelerimi ifade etmemden hoşlanırdı.				
20	Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduklarını düşünürdü.				
21	İstenmediğimi bana belli ederdi.				
22	Beni sevdiğini belli ederdi.				
23	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmezdi.				
24	Bana karşı yumuşak ve iyi kalpliydi.				

Yönerge: Bu sayfada baba- çocuk ilişkisini içeren ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin babanızın size olan davranışlarıyla benzer olup olmadığını düşünün. Sonrasında "Hemen Hemen Her Zaman Doğru", "Bazen Doğru", "Nadiren Doğru", "Hiçbir Zaman Doğru Değil" şıklarından sizin için en uygun olanı işaretleyin.

	BABAM	**Hemen Hemen Her Zaman**	**Bazen Doğru**	**Nadiren Doğru**	**Hiçbir Zaman Doğru Değil**
1	Benim hakkımda güzel şeyler söylerdi				
2	Bana hiç ilgi göstermezdi				
3	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırırdı				
4	Hak etmediğim zaman bile bana vururdu				
5	Beni tam bir baş belası olarak görürdü				
6	Kızdığı zaman beni cezalandırırdı				
7	Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldü				
8	Benden hoşlanmıyor gibiydi				
9	Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenirdi				
10	Bana bir sürü kırıcı söz söylerdi				
11	Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelirdi.				
12	İstenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu bana hissettirirdi.				
13	Bana çok ilgi gösterirdi.				
14	Beni kırmak için elinden geleni yapardı.				
15	Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuturdu.				
16	Yanlış davrandığımda benden hoşlanmadığını hissettirirdi.				
17	Yaptığım şeylerin önemli olduğunu bana hissettirirdi.				
18	Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit ederdi.				
19	Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşüncelerimi ifade etmemden hoşlanırdı.				
20	Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduklarını düşünürdü.				
21	İstenmediğimi bana belli ederdi.				
22	Beni sevdiğini belli ederdi.				
23	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmezdi.				
24	Bana karşı yumuşak ve iyi kalpliydi.				

EK.3 ANNE BABA ALGI ÖLÇEĞİ ANNE/BABA FORMU

Yönerge: Yaşamınızda önemli yere sahip olan annenizle ilişkilerinize yönelik aşağıda bir takım ifadeler verilmiştir. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuyarak cevaplayınız.

	ANNEM/ ANNEMİN	Tamamen Yanlış	Nadiren Yanlış	Kısmen Yanlış	Ne Doğru Ne Yanlış	Nadiren Doğru	Kısmen Doğru	Tamamen Doğru
1	Herhangi bir konuda benim neler hissettiğimi anlar							
2	Bana sıklıkla nasıl bir yaşam sürdürmem gerektiğini anlatır							
3	Benimle konuşmak için zaman ayırır.							
4	Beni olduğum gibi kabul eder ve sever							
5	Mümkün oldukça kendi seçimlerimi yapmam izin verir.							
6	Beni çok fazla düşünmediği kanısındayım							
7	Bana olan sevgisini açıkça ifade eder.							
8	Herhangi bir sorun yaşadığımda benim düşüncelerimi ve görüşlerimi dinler.							
9	Benimle birlikte olmak için yeterince zaman ayırır.							
10	Bana kendimi özel hissettirir.							
11	Annem kendim için kararlar almama izin verir.							
12	Annem genellikle benimle ilgilenmeyecek kadar meşguldür.							
13	Genellikle benim düşüncelerimi kabul etmez ve onaylamaz.							
14	Bir şeyi onun istediği şekilde yapmam konusunda ısrarcı davranır.							
15	Yaşadığım sorunlarla pek ilgili değildir.							
16	Genellikle beni gördüğünde mutlu olur.							
17	Genellikle benim bakış açımdan olaylara bakmaya çalışır.							
18	Bana yardımcı olmak için zaman ve enerji harcar.							
19	Kendi kararlarımı almamda bana yardımcı olur.							
20	Benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını düşünüyorum.							
21	Benim bir çok ihtiyacıma yeterince duyarlı değildir.							

Yönerge: Yaşamınızda önemli yere sahip olan babanızla ilişkilerinize yönelik aşağıda bir takım ifadeler verilmiştir. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuyarak cevaplayınız.

	BABAM/ BABAMIN	**Tamamen Yanlış**	**Nadiren Yanlış**	**Kısmen Yanlış**	**Ne Doğru Ne Yanlış**	**Nadiren Doğru**	**Kısmen Doğru**	**Tamamen Doğru**
1	Herhangi bir konuda benim neler hissettiğimi anlar							
2	Bana sıklıkla nasıl bir yaşam sürdürmem gerektiğini anlatır							
3	Benimle konuşmak için zaman ayırır.							
4	Beni olduğum gibi kabul eder ve sever							
5	Mümkün oldukça kendi seçimlerimi yapmam izin verir.							
6	Beni çok fazla düşünmediği kanısındayım							
7	Bana olan sevgisini açıkça ifade eder.							
8	Herhangi bir sorun yaşadığımda benim düşüncelerimi ve görüşlerimi dinler.							
9	Benimle birlikte olmak için yeterince zaman ayırır.							
10	Bana kendimi özel hissettirir.							
11	Annem kendim için kararlar almama izin verir.							
12	Annem genellikle benimle ilgilenmeyecek kadar meşguldür.							
13	Genellikle benim düşüncelerimi kabul etmez ve onaylamaz.							
14	Bir şeyi onun istediği şekilde yapmam konusunda ısrarcı davranır.							
15	Yaşadığım sorunlarla pek ilgili değildir.							
16	Genellikle beni gördüğünde mutlu olur.							
17	Genellikle benim bakış açımdan olaylara bakmaya çalışır.							
18	Bana yardımcı olmak için zaman ve enerji harcar.							
19	Kendi kararlarımı almamda bana yardımcı olur.							
20	Benimle ilgili hayal kırıklığı yaşadığını düşünüyorum.							
21	Benim bir çok ihtiyacıma yeterince duyarlı değildir.							

EK.4 KŞİŞİSEL BİLGİ FORMU

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Aşağıda yaşamınız ve ailenizle ilgili çeşitli sorular bulacaksınız. Lütfen her soruyu dikkatle okuyarak yanıtlayınız. Cevaplarınızı boş bırakılmış alanlara yazabilir, sizin için uygun olan cevabın kutucuğunu (X) işareti ile işaretleyebilirsiniz.

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

1. **Bölümünüz:** ……..…..
2. **Sınıf:** ……
3. **Cinsiyet:** Kadın ☐ Erkek ☐
4. **Doğum Tarihi:** ……
5. **Kardeş Sayısı:** ……..
6. **Kardeşleriniz arasında siz kaçıncı sıradasınız?** ……..
7. **Annenizin yaşı:** ……
8. **Annenizin eğitim durumu:** Okur- yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü ☐
9. **Babanızın yaşı:**…….
10. **Babanızın eğitim durumu:** Okur- yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü ☐
11. **Anne ve Babanızın Evlilik Durumu:** Evli ☐ Ayrı/Boşanmış ☐

EK.5 BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi MELİSSA EVİN ÇELEBİ tarafından yürütülen **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin etkisi altında kalmadan yanıtlayınız.

1.Vereceğiniz cevaplar araştırma sonuçları açısından büyük önem taşımaktadır.
2.Her bir soruyu samimiyetle cevaplamaya çalışınız.
3.Vereceğiniz tüm cevaplar anonim kalacaktır. Üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Yalnızca araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacaktır.

1. **Araştırmayla İlgili Bilgiler:**
   a. Araştırmanın Amacı: Üniversite öğrencilerinin kendilerine ve ebeveynlerine yönelik değerlendirmelerini incelemek.
   b. Araştırmanın İçeriği: Üniversite öğrencilerinin kendilerine ve ebeveynlerine yönelik değerlendirmeleri.
   c. Araştırmanın Nedeni: □ Bilimsel araştırma X **Tez çalışması**

2. **Çalışmaya Katılım Onayı:**

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)
İmzası:

KAYNAKÇA

Assor, A., Kaplan, H., & Roth, G. (2002). Choice is good, but relevance is excellent: Autonomy-enhancing and suppressing teacher behaviours predicting students' engagement in schoolwork. *British Journal of Educational Psychology*, *72*(2), 261-278.

Assor, A., Roth, G., & Deci, E. L. (2004). The emotional costs of parents' conditional regard: A Self-Determination Theory analysis. *Journal of Personality*, *72*(1), 47-88.

Assor, A., & Tal, K. (2012). When parents' affection depends on child's achievement: Parental conditional positive regard, self-aggrandizement, shame and coping in adolescents. *Journal of Adolescence*, *35*(2), 249-260.

Baldwin, A. L. (1955). *Behavior and development in children*. Dryden Press.

Barber, B. K., & Harmon, E. L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of children and adolescents.

Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic psychology monographs*.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental psychology*, *4*(1p2), 1.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, *11*(1), 56-95.

Becker, W. C. (1964). Consequences of different kinds of parental discipline. *Review of child development research*, *1*(4), 169-208.

Bornston, F. L., & Coleman, J. C. (1956). The relationship between certain parents' attitudes toward child rearing and the direction of aggression of their young adult offspring. *Journal of Clinical Psychology*, *12*(1), 41-44.

Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, *52*(4), 664.

Brenning, K., Soenens, B., Braet, C., & Bal, S. (2012). The role of parenting and mother-adolescent attachment in the intergenerational similarity of internalizing symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, *41*(6), 802-816.

Bretherton, I. (1987). New perspectives on attachment relations: Security, communication, and internal working models.

Chen, B., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Boone, L., Deci, E. L., Van der Kaap-Deeder, J. & Ryan, R. M. (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and Emotion*, *39*(2), 216-236.

Deci, E. L., Connell, J. P., & Ryan, R. M. (1989). Self-determination in a work organization. *Journal of Applied Psychology*, *74*(4), 580.

Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Facilitating internalization: The self-determination theory perspective. *Journal of Personality*, *62*(1), 119-142.

Deci, E. L., & Flaste, R. (1995). *Why we do what we do: The dynamics of personal autonomy*. GP Putnam's Sons.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1987). The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*(6), 1024.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (Eds.). (2002). *Handbook of self-determination research*. University Rochester Press.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, *49*(3), 182.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality. *Journal of Research in Personality*, *19*(2), 109-134.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, *11*(4), 227-268.

Dwairy, M. (2010). Parental acceptance–rejection: a fourth cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children. *Journal of Child and Family Studies*, *19*(1), 30-35.

Erkman, F., & Rohner, R. P. (2006). Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a Turkish metropolis. *Cross-Cultural Research*, *40*(3), 250-267.

Gagné, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, *26*(4), 331-362.

Ginott, H. (1969). Between parent and child. London: Staples.

Grolnick, W. S. (2002). *The psychology of parental control: How well-meant parenting backfires*. Psychology Press.

Grolnick, W. S. (2009). The role of parents in facilitating autonomous self-regulation for education. *School Field*, *7*(2), 164-173.

Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology*, *81*(2), 143.

Grolnick, W. S., Ryan, R. M., & Deci, E. L. (1991). Inner resources for school achievement: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology*, *83*(4), 508.

Grolnick, W. S., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1997). Internalization within the family: The self-determination theory perspective.

Gurland, S. T., & Grolnick, W. S. (2003). Children's expectancies and perceptions of adults: Effects on rappx *Child Development*, *74*(4), 1212-1224.

Holden, G. W. (1997). *Parents and the dynamics of child rearing*. Westview Press.

Joussemet, M., Landry, R., & Koestner, R. (2008). A self-determination theory perspective on parenting. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, *49*(3), 194.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi.

Kart, M. E., & Güldü, Ö. (2008). Self-determination scale: the adaptation study. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, *41*(2), 187-207.

Kasuto, S. (2005). Özel anaokullarına devam eden 6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları ile annenin sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*.

Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, *64*(1), 54-64.

Kındap, Y. (2011). Kendini belirleme kuramı temelinde ergenlikte destekleyici ebeveynlik, akademik ve sosyal uyum ve kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkilerin boylamsal olarak incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara*.

Kocayörük, E. (2012). The adaptation of perception of parent scale (POPS) into the Turkish culture. *International Journal of Educational Researchers*, *3*(2), 1-9.

Levinson, D. (1989). *Family violence in cross-cultural perspective*. Sage Publications, Inc.

Lila, M., Garcia, F., & Gracia, E. (2007). Perceived paternal and maternal acceptance and children's outcomes in Colombia. *Social Behavior and Personality: an İnternational Journal*, *35*(1), 115-124.

Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L., & Berzonsky, M. D. (2007). Parental psychological control and dimensions of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, *21*(3), 546.

Marsh, C. P., & Coleman, A. L. (1956). Group influences and agricultural innovations: Some tentative findings and hypotheses. *American Journal of Sociology*, *61*(6), 588-594.

Miserandino, M. (1996). Children who do well in school: Individual differences in perceived competence and autonomy in above-average children. *Journal of Educational Psychology*, *88*(2), 203.

Öngider, N. (2006). *Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri* (Doctoral dissertation, Ege Üniversitesi).

Özdemir, Y. (2009). *Ergenlik döneminde benlik kurgusu gelişiminin anababanın çocuk yetiştirme stilleri açısından incelenmesi*. *Yayımlanmamış doktora tezi,* Ankara Üniversitesi, Ankara.

Rohner, R. P. (2004). The parental" acceptance-rejection syndrome": universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, *59*(8), 830.

Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Sage Publications, Inc.

Rohner, R. P. (1975). They love me, they love me not: A worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection.

Rohner, R. P. (1980). Worldwide tests of parental acceptance-rejection theory: An overview. *Behavior Science Research*, *15*(1), 1-21.

Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, *36*(1), 16-47.

Rohner, R. P., & Chaki-Sircar, M. (1988). *Women and children in a Bengali village*. Connecticut.

Rohner, R. P., & Cournoyer, D. E. (1994). Universals in youths' perceptions of parental acceptance and rejection: Evidence from factor analyses within eight sociocultural groups worldwide. *Cross-Cultural Research*, *28*(4), 371-383.

Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2004). Cross-national perspectives on parental acceptance-rejection theory. *Marriage & Family Review*, *35*(3-4), 85-105.

Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, *33*(3), 299-334.

Rohner, R. P., & Nielsen, C. C. (1978). Parental acceptance and rejection: A review and annotated bibliography of research and theory.

Rohner, R. P., & Pettengill, S. M. (1985). Perceived parental acceptance-rejection and parental control among Korean adolescents. *Child Development*, 524-528.

Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1981). Parental acceptance-rejection and parental control: Cross-cultural codes. *Ethnology*, *20*(3), 245-260.

Rohner, R. P., Rising, D. G., & Sayre-Scibona, J. (2009). Sex differences in relations among remembered parental behavior in childhood, adults' current psychological adjustment, and career indecision. *Psychological reports*, *104*(2), 558-566.

Rollins, B. C., & Thomas, D. L. (1979). Parental support, power, and control techniques in the socialization of children. *Contemporary theories about the family: research-based theories/edited by Wesley R. Burr...[et al.]*.

Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality *Perspectives on motivation*, *38*(237), 237-288.

Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality*, *63*(3), 397-427.

Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*(5), 749.

Ryan, R. M., Connell, J. P., & Deci, E. L. (1985). A motivational analysis of self-determination and self-regulation in education. *Research on motivation in education: The classroom milieu*, *2*, 13-51.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of psychology*, *52*(1), 141-166.

Ryan, R. M., Deci, E. L., Grolnick, W. S., & La Guardia, J. G. (2006). The significance of autonomy and autonomy support in psychological development and psychopathology.

Ryan, R. M., Rigby, C. S., & Przybylski, A. (2006). The motivational pull of video games: A self-determination theory approach. *Motivation and emotion*, *30*(4), 344-360.

Ryan, R. M., Sheldon, K. M., Kasser, T., & Deci, E. L. (1996). All goals are not created equal: An organismic perspective on the nature of goals and their regulation.

Saavedra, J. M. (1980). Effects of perceived parental warmth and control on the self-evaluation of Puerto Rican adolescent males. *Behavior Science Research*, *15*(1), 41-53.

Sheldon, K., & Deci, E. (1996). The self-determination scale. *Unpublished manuscript, University of Rochester*, *754*.

Sheldon, K. M., & Kasser, T. (1995). Coherence and congruence: Two aspects of personality integration. *Journal of Personality and Social Psychology*, *68*(3), 531.

Skinner, E. A., Wellborn, J. G., & Connell, J. P. (1990). What it takes to do well in school and whether I've got it: A process model of perceived control and children's engagement and achievement in school. *Journal of Educational Psychology*, *82*(1), 22.

Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and outcomes of self-determination in 3 life domains: The role of parents' and teachers' autonomy support *Journal of Youth and Adolescence*, *34*(6), 589-604.

Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx., K., Goossens, L., Beyers, W., & Ryan, R. M. (2007). Conceptualizing parental autonomy support: Adolescent perceptions of promotion of independence versus promotion of volitional functioning. *Developmental psychology*, *43*(3), 633.

Vallerand, R. J., & Blssonnette, R. (1992). Intrinsic, extrinsic, and amotivational styles as predictors of behavior: A prospective study. *Journal of Personality*, *60*(3), 599-620.

Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Sheldon, K. M., & Deci, E. L. (2004). Motivating learning, performance, and persistence: The synergistic effects of intrinsic goal contents and autonomy-supportive contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, *87*(2), 246.

Vansteenkiste, M., Zhou, M., Lens, W., & Soenens, B. (2005). Experiences of autonomy and control among Chinese learners: Vitalizing or immobilizing?. *Journal of Educational Psychology*, *97*(3), 468.

Varan, A. (2003). EKAR kuramı değerlendirme araçlarının Türkiye güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı (yayınlanmamış çalışma)*.

Varan, A., Rohner, R. P., & Eryuksel, G. (2008). Intimate partner acceptance, parental acceptance in childhood, and psychological adjustment among Turkish adults in ongoing attachment relationships. *Cross-Cultural Research*, *42*(1), 46-56.

White, R. W. (1959). Motivation reconsidered: The concept of competence. *Psychological review*, *66*(5), 297.